Eesti Teadusagentuur

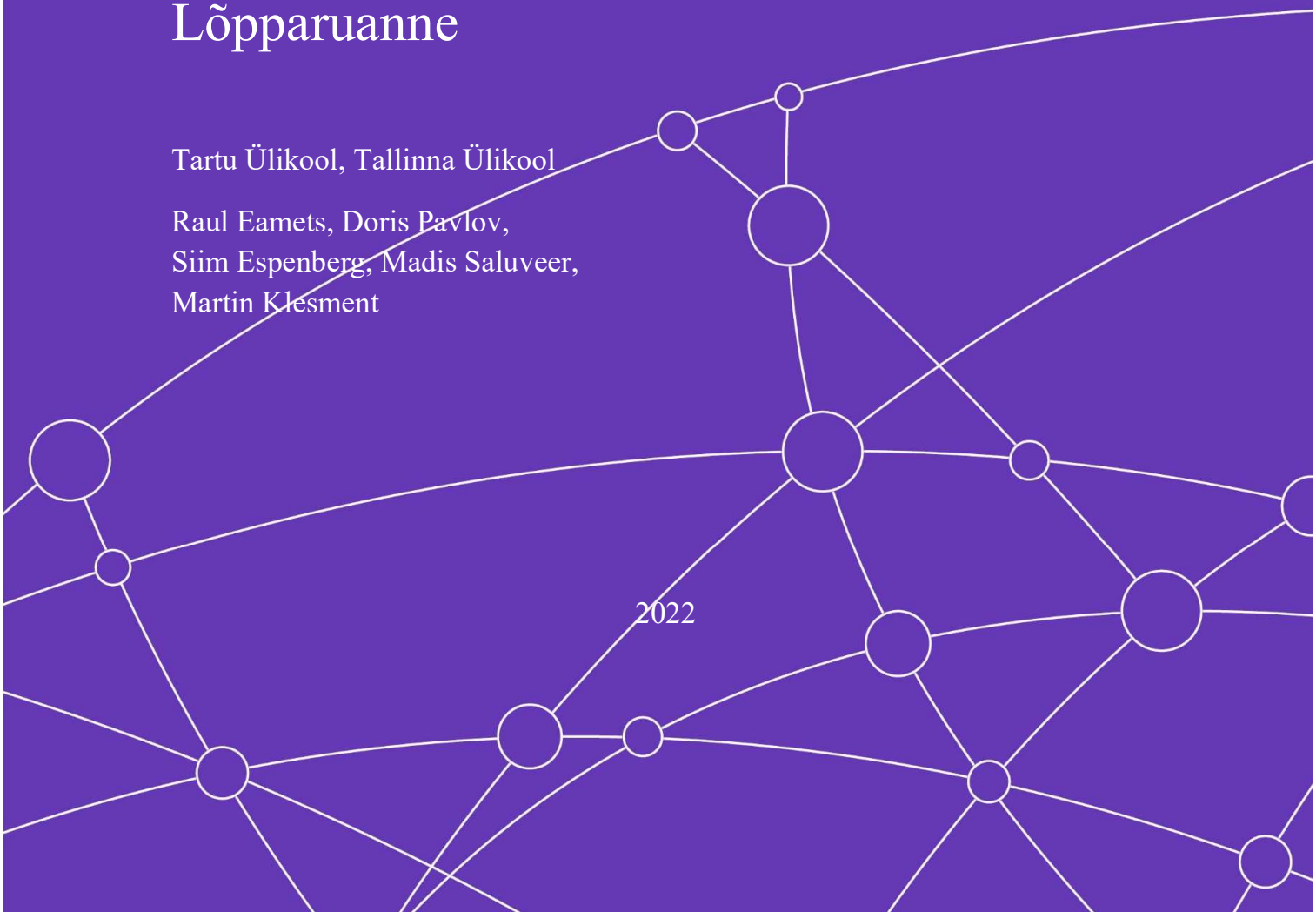
Eesti osalemine rahvusvaheliselt võrreldavates ühiskonnauuringutes: ettepanekud riikliku toetussüsteemi loomiseks

RITA 4: TAI poliitika seire

Lõpparuanne

Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool

Raul Eamets, Doris Pavlov,
Siim Espenberg, Madis Saluveer,
Martin Klesment

2022

Uuringu Tellijad olid Riigikantselei, Haridus- ja Teadusministeerium ja Sotsiaalministeerium. Uuringut rahastas SA Eesti Teadusagentuur Euroopa Regionaalarengu Fondist toetatava programmi (RITA) raames.

Uuringu tegid Tartu Ülikooli majandusteaduskond ja sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE ning Tallinna Ülikool.

Autorid: Raul Eamets, Doris Pavlov, Siim Espenberg, Madis Saluveer, Martin Klesment

Viitamine: Eamets, R., Pavlov, D., Espenberg, S., Saluveer, M., Klesment, M. (2022). Eesti osalemine rahvusvaheliselt võrreldavates ühiskonnauuringutes: ettepanekud riikliku toetussüsteemi loomiseks. Lõpparuanne. Tartu: Tartu Ülikool ja Tallinn: Tallinna Ülikool.

RITA on Euroopa Regionaalarengu Fondist toetatav programm, mille eesmärk on suurendada riigi rolli teaduse strateegilisel suunamisel ning teadus- ja arendusasutuste võimekust ühiskondlikult oluliste uuringute tegemisel. Programmi kaudu rahastab SA Eesti Teadusagentuur Eesti riigi vajadustest lähtuvaid sotsiaalmajanduslike eesmärkidega rakendusuuringuid.

Tegevus 4: teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni (TAI) poliitika seire. RITA tegevuse 4 eesmärk on jälgida TAI poliitika elluviimist ja anda soovitusi uute poliitikate kujundamiseks. Analüüse ja uuringuid teevad Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool, Eesti Teaduste Akadeemia ning Eesti Teadusagentuur.

Täname kõiki intervjuudes, rühmaintervjuudes osalenuid ning Tellija ja Eesti Teadusagentuuri esindajaid nõuannete eest.

RITA

TARTU ÜLIKOOL

TALLINNA ÜLIKOOL

Sisukord

Sissejuhatus 3

1. Metoodika 5

2. Eesti osalemine rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes 7

2.1. Rahvusvaheliste ühiskonnauuringute lühitutvustus 7

2.2. Uuringu laad, metoodika ja valim Eestis 8

2.3. Uuringute sisu ja ainulaadsus 10

2.4. Andmete kasutamine ja koostöö Eesti asutustega 15

2.5. Uuringute rahastamine 16

3. Rahvusvahelised ühiskonnauuringud poliitikakujunduses 21

3.1. Uuringuandmete kasutus 21

3.2. Uuringute koordineerimine 24

3.3. Osalusintervallide hajutamine 24

3.4. Koostöö uuringumeeskondadega 25

3.5. Uuringute rahastamine 25

3.6. Poliitikakujundajate ettepanekud rahastamise korraldamiseks: 26

4. Rahvusvahelise kaardistuse kokkuvõte 27

4.1 Uuringute rahastamine 28

4.2. Andmete kogumise praktikad 30

4.3. Andmeid koguvate asutuste/organisatsioonide leidmine 30

4.4. Uuringute koordineerimine 31

5. Järeldused ja soovitused 33

Lühikokkuvõte 37

Summary 39

Kasutatud allikad 41

Lisad 43

Lisa 1. Eesti osalusega rahvusvaheliste ühiskonnauuringute näitajaid kokkuvõttev tabel 43

Lisa 2. Poliitikakujundajate vastuseid kokkuvõttev tabel 45

Lisa 3. Uuringute koordinaatorite, poliitikakujundajate ja välisriikide uuringute koordinaatorite küsimustikud 56

Sissejuhatus

Käesoleva uuringu eesmärk on analüüsida Eesti osalemist kuues rahvusvahelises ühiskonnauuringus (ESS – European Social Survey, EPSU – Eesti pere- ja sündimusuuring, SHARE – Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe, WVS – Maailma väärtuste uuring, EUKO – EU Kids Online ja ISSP – International Survey Programme, tehes kindlaks nende lisaväärtuse poliitikakujundamise ja elluviimise seisukohalt. Nende uuringute eesmärk on koguda ühiskonna kohta andmeid, mida muudes allikates (nt registrites ja rahvaloendustes) ei esine. Sellega pakutakse teadlastele, riigiasutustele ja teistele soovijatele võimalust kvantitatiivselt analüüsida ühiskonnas toimuvat, et aidata kaasa Eesti ühiskondlike probleemide lahendamisele (nt riigi pikaajalises arengustrateegias „Eesti 2035“ välja toodud vajadused).

Uuringu teine eesmärk on pakkuda välja skeem, kuidas oleks kõige asjakohasem Eestis eelnevalt nimetatud kuue rahvusvahelise ühiskonnauuringu koordineerimist ja rahastamist korraldada. Vajadus niisuguse töö järgi tuleneb asjaolust, et kuigi Eestis korraldatakse mitmeid rahvusvahelisi ühiskonnauuringuid, mis panustavad sotsiaalsete protsesside analüüsimiseks ja poliitikakujundamiseks vajalike andmete loomisse, puudub Eesti riigi seisukohalt nendest terviklik ülevaade. Lisaks puudub neil uuringutel kestlik finantseerimislahendus, mis seab kahtluse alla Eesti jätkuva osalemise nendes uuringutes.

Täiendavalt teadvustatakse selle aruandega laiemale avalikkusele, et andmekogude loomine on sotsiaalteadustes kõige olulisem teaduse infrastruktuur, sest teadusliku käsitluse korral saab ühiskonda uurida ainult kvaliteetsetele andmetele tuginedes. Andmete alusel saab läbi viia sotsiaalteaduslikku alusanalüüsi ja rakendusliku kallakuga uuringuid, mis tegelevad konkreetsete probleemide lahendamisega. Selleks on omakorda vaja koguda andmeid piisava mahu ja intervalliga ning seda saab tagada rahastusmudel, mis on huvipoolte vahel kokku lepitud ja jätkusuutlik.

Siinkohal soovivad uuringu autorid täpsustada selles aruandes kasutatavat terminoloogiat. Ülesande püstituses räägiti rahvusvaheliselt võrreldavatest ühiskonnauuringutest. Sisuliselt sooviti informatsiooni rahvusvaheliselt võrreldavate arvamusküsitluste läbiviimise viisi, korralduse, nende küsitluste tulemuste kasutamise ning võimalike rahastamisskeemide kohta. Uuring kui selline on juba nimetatud küsitlusega kogutud andmete analüüs ja selle analüüsi interpreteerimine. Seega puudutavad meie poliitikaettepanekud küsitluste korraldamist, läbiviimist ja saadud andmete korrastamist, levitamist ja säilitamist. Need ei käsitle andmete põhjal läbiviidavate uuringute rahastamist ning korraldust. Tulenevalt tellija poolt seatud ülesande püstitusest kasutatakse tekstis siin ja edaspidi läbivalt siiski uuringu mõistet.

Ühiskonna kohta on andmeid vaja paljudes valdkondades, millest annab valdkondlike arengukavade ja ministeeriumide tegevuskavade kõrval hea ülevaate muuhulgas riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ inimese ja ühiskonna arenguvajaduste osa[1]. „Eesti 2035“-s nimetatud ühiskondlike arenguvajaduste lahendamine eeldab teaduspõhist lähenemist, head arusaama ja andmeid Eesti ühiskonna arengust rahvusvahelises võrdluses. Samuti panustab nende andmete kogumine ka mõjusama ja mitmekesisema teaduse arengusse Eestis, mida on eesmärgistatud Teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse (TAIE) 2021–2035 arengukavas[2], kuna ühiskonnateaduste jaoks on rahvusvaheliselt võrreldavate uuringute andmed oluline taristu osa.

[1] https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia
[2] https://www.hm.ee/sites/default/files/taie_arengukava_kinnitatud_15.07.2021.pdf

Nagu eespool märgitud, siis selles uuringus ei tegeleta mitte kõigi Eestis korraldatavate ühiskonnauuringutega, vaid vastavalt etteantud ülesandepüstitusele keskendutakse neist kuuele – Euroopa Sotsiaaluuring (ESS), Eesti pere- ja sündimusuuring (EPSU), Euroopa vanemaealiste uuring – Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE), Maailma väärtuste uuring (WVS), EU Kids Online (EUKO) ja Rahvusvaheline sotsiaaluuring – International Survey Programme (ISSP). Maailma väärtuste uuringu koordinaator leidis, et kasulik oleks uuringusse kaasata ka Euroopa väärtuste uuring, sest nimetatud uuringud teevad omavahel koostööd. Projekti meeskond leidis, et see on asjakohane ettepanek ja seetõttu on selles aruandes esitatud lisaks ka Euroopa väärtuste uuringu andmeid.

Selleks, et saada täpsemat ülevaadet uuringutes osalemise tingimustest, metoodikast, rahvusvahelisest mõõtmest ja muudest olulistest aspektidest, paluti nende uuringute koordinaatoritel täita kirjalik küsimustik. Samuti paluti täita kirjalik küsimustik erinevate ministeeriumite poliitikakujundamisega seotud ametnikel. Lisaks võeti ühendust valitud riikide (Soome, Rootsi, Leedu, Saksamaa) uuringute koordinaatoritega, et uurida teiste riikide kogemusi.

Käesolevasse aruandesse on koondatud uuringute koordinaatorite vastustest olulisemad uuringuid kirjeldavad näitajad, nagu valimi suurus, vanuserühmade kaetus, Eesti osalemise periood, aga ka senised kasusaajad ning uuringu maksumus (vt tabel lisas 1). Rahvusvaheliste ühiskonnauuringute koordineerimine ja rahastamine Eestis, mis on käesoleva uuringu kesksed teemad, on eraldi välja toodud ja nende kohta on esitatud nii uuringute koordinaatorite kui poliitikakujundajate arvamused ja ettepanekud.

Kogutud andmete ja info analüüsi tulemusel on tehtud peamised järeldused ja töötatud välja soovitused edaspidiseks.

Autorid on tänulikud kõigile vastanutele väärtusliku informatsiooni jagamise eest.

1. Metoodika

Uuringu käigus hinnati kuue rahvusvahelise ühiskonnauuringu võimalikku sisulist kattuvust, uuringute pakutavat lisaväärtust olemasolevatele Eesti andmestikele ning nende kasutamisväärtust nii teadlastele kui poliitikakujundajatele (sh arengukavade mõõdikutena ja rakenduslike analüüside andmealusena). Lisaks on kirjeldatud, kuidas neid uuringuid korraldatakse mõnedes teistes riikides (eelkõige Soome, Leedu, Saksamaa), ning antakse soovitusi, kuidas Eesti teadusrahastuse süsteemi silmas pidades võiks selliseid uuringuid edaspidi koordineerida ja rahastada.

Uurimisküsimused on järgmised:

1. Milline on uuringu skoop ja fookus? (sh ainulaadsus, temaatiline kattuvus teiste uuringutega, rahvusvahelisus, ulatus, metoodika kujunemine, uuringu- ja registriandmete ühildamise võimalused, rahastus)
2. Milline on andmestike kättesaadavus ja kasutatavus? (sh representatiivsus, longituudsus, lisaväärtus riikliku statistika töödele)
3. Kuidas on kujunenud uuringutes osalemine?
4. Millised on teiste riikide head näited kõnealuste uuringute läbiviimise rahastamisest?

Uuringu tulemuste alusel koostatakse ettepanekud kuue rahvusvahelise sotsiaaluuringu osas, hinnates nende väärtust ja mõju Eestile ning pakkudes välja, kuidas nendes osalemist kõige tulemuslikumalt korraldada. Ettepanekud käsitlevad mh järgmisi küsimusi:

1. Milline on rahvusvahelistes sotsiaaluuringutes osalemise lisaväärtus riigile?
2. Missugune oleks lisaväärtust pakkuvate uuringute optimaalne andmekogumisvoorude läbiviimise süsteem, mis arvestaks nii riigi piiratud rahastusvõimaluste kui ka võrdlevas analüüsis osalemise vajadustega?
3. Lähtudes väljapakutud uuringute ning andmekogumisvoorude läbiviimise süsteemist, kui suures rahalises mahus (kas siis aastas või teatud perioodi jooksul) on optimaalne toetada Eesti osalust nendes rahvusvaheliselt võrreldavates uuringutes?
4. Millistest rahastamisallikatest oleks võimalik katta osalemise kulud?
5. Kuidas tagada uuringute (sh andmete ja analüüside) laialdane kättesaadavus, sh arvestades uuringute rahvusvahelist kasutamist ning andmekaitse tingimusi?
6. Kas ja millisel moel lõimida riikliku statistika programmiga, tagades vajaliku rahastuse ning andmete kasutamise nii, et kindlustatud oleks rahvusvaheline ligipääs kui ka vastavus andmekaitse ja/või Euroopa statistika tegevusjuhise põhimõtetega?

Uurimisküsimustele vastamiseks kasutame mitmeastmelist kombineeritud meetodit:

1) uuringute metoodikate analüüs uuringujuhtidelt ja poliitikakujundajatelt saadud info ja töömaterjalide põhjal, et hinnata uuringute skoopi, fookust ning võimalikke kattuvusi;
2) intervjuud uuringute juhtidega eesmärgiga analüüsida uuringute senist korraldust, meeskondade komplekteerimist, rahastust, metoodika kujunemist;
3) dokumendi-, andmestike ja publitseeritud materjalide analüüs, et hinnata uuringuandmete kättesaadavust ja kasutamist;
4) intervjuud Statistikaameti ekspertidega, et hinnata riiklike statistikatööde ja uuringuandmete lõimimise võimalikkust (kõikide sihtrühmade kirjalike intervjuude küsimused on esitatud käesoleva aruande lisas 3);

5) fookusrühmaintervjuud poliitikakujundajatega, kes on uuringuandmeid kasutanud või nende kasutamist kaalunud ja fookusrühmaintervjuu uuringute koordinaatoritega.

Intervjuud toimusid kirjalikult, individuaal- ja fookusrühmaintervjuudena. Individuaal- ja fookusrühmaintervjuud toimusid virtuaalsena, kasutades veebiplatvormi Microsoft Teams. Kirjalikes intervjuudes osalesid kõigi kuue vaadeldava uuringu Eesti koordinaatorid, lisaks Euroopa väärtuste uuringu Eesti koordinaator, kuue riigiasutuse (Riigikantselei, Sotsiaalministeerium, Justiitsministeerium, Siseministeerium, Kultuuriministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium)[3] esindajad ((teadus)nõunikud, andmete eksperdid) ja viie uuringu väliskoordinaatorid (kokku 11 väliskoordinaatorite kirjalikku intervjuud). Haridus- ja Teadusministeeriumiga viidi kirjalike intervjuude asemel läbi kaks virtuaalset intervjuud. Lisaks tehti virtuaalne intervjuu Statistikaameti peadirektoriga ja telefoniintervjuu Statistikaameti uuringute eksperdiga. Fookusrühmaintervjuud toimusid nii uuringute koordinaatorite kui poliitikakujundajate esindajatega ja keskendusid rahvusvaheliste ühiskonnauuringute keskse koordineerimise ja rahastamise teemadele. Individuaal- ja fookusrühmaintervjuudest koostati sisulised kokkuvõtted ning tulemusi analüüsiti kesksete teemade ja intervjuude küsimuste lõikes. Kirjalikke intervjuusid analüüsiti uurimisküsimuste lõikes.

[3] Uuringu tellija soovitusel kaasati need riigiasutused, mis kasutasid oma poliitikakujundusel nende uuringute tulemusi.

2. Eesti osalemine rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes

2.1. Rahvusvaheliste ühiskonnauuringute lühitutvustus

Selles analüüsis keskendutakse kuuele rahvusvahelisele ühiskonnauuringule, milles Eesti osaleb.

Euroopa sotsiaaluuring (European Social Survey, ESS) on iga kahe aasta tagant läbiviidav sotsiaalteaduslik uuring, mis võimaldab uurida eeskätt ühiskondade arengu erinevaid tahke ning inimeste hoiakute ja käitumise vahelisi seoseid, kuid ka muid protsesse. Eesti ühines uuringuga 2004. aastal ning alates 2013. aastast on ESS Euroopa Teaduse Infrastruktuuri (ERIC) staatuses. ESS on Euroopa Teaduse Infrastruktuuride Strateegiafoorumi (European Strategy Forum for Research Infrastructures, ESFRI) ja Eesti teadustaristu teekaardil. Uuringu läbiviimist Eestis korraldab Tartu Ülikool, küsitlustööd on viimastel aastatel teinud Statistikaamet.

Eesti pere- ja sündimusuuring (EPSU) on kantud Eesti ja ESFRI teadustaristu teekaardile. Uuringut viiakse läbi rahvusvahelise Generations and Gender programmi (GGP) osana ja see pakub alusteavet tänase Eesti rahvastiku- ja sotsiaalarengu analüüsiks ja poliitikakujunduseks. Andmekogumise esimene voor toimus 2000. aastatel ja praegune voor hõlmab 2020. aastaid. EPSU aitab kaasa rahvastiku- ja perepoliitika valdkondade arengule, kuna aitab mõista demograafilisi protsesse ja neid mõjutavaid tegureid, disainida teaduspõhiselt teenuseid ja toetusi. Samuti aitab uuring leida viise, kuidas kohaneda rahvastikus toimuvate muutustega. EPSU uurimisrühm töötab Tallinna Ülikoolis.

Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) on üleeuroopaline vanemaealiste (vanus 50+) longituudne küsitlusuuring, mis keskendub individuaalset vananemisprotsessi ja seda mõjutavate põhjuslike tegurite uurimisele. Küsitlusuuring on kantud ESFRI teekaardile, alates 2011. aastast on see ERIC-i staatuses. Eesti osaleb uuringus alates 2010. aastast. Andmeid on kasutatud erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide analüüsides ning Euroopa Komisjoni ülevaadetes ja raportites. SHARE-s käsitletud teemad ei hõlma ainult sotsiaalvaldkonda, vaid puudutavad ka tervisevaldkonda, ning uuringu longituudsus võimaldab analüüsida olukorra muutumist nii isiku kui ühiskonna vaates. SHARE uurimisrühm töötab Tallinna Ülikoolis.

Maailma väärtuste uuringu (WVS) läbiviija oli viimati Tartu Ülikooli uurimisrühm. Uuringuga on ühendatud Euroopa väärtuste uuring (EVS), milles uuritakse inimeste eluväärtusi ja hoiakuid. Nende nähtuste analüüs on oluline, mõistmaks inimeste ja ühiskonna arengupotentsiaali (näiteks uute tehnoloogiate omaksvõttu, poliitilist käitumist jms). Uuringu tulemusi on kasutatud mitmetes analüüsides (nt Arenguseire Keskuse uuringutes), mis on muuhulgas olnud sisendiks erinevatele arengudokumentidel (sarnaselt teiste rahvusvaheliste võrdlusuuringutega).

EU Kids Online (EUKO) koondab teadlasi ligemale 35 riigist ning tegeleb peamiselt laste ja noorte uue meedia kasutuse uurimisega. Eesti on osalenud EUKO-s alates 2010. aastast. Uurimistulemuste alusel antakse soovitusi laste internetiturvalisuse ja meediakirjaoskuse edendamiseks. EUKO uurimisrühm töötab Tartu Ülikoolis.

International Social Survey Programme (ISSP) on 1984. aastal asutatud üleilmse ulatusega teadusuuring, mis viib läbi iga-aastaseid andmete kogumise voorusid ühiskonna edendamiseks olulistel teemadel. Eesti regulaarset osalemist küsitlusvoorudes on piiranud rahastuse puudumine. Viimati osales Eesti ISSP andmete kogumisel 2018. aastal. Uuringuga tegeleva töörühma tuumik tegutseb Tallinna Ülikoolis (alates 2012. aastast).

Kõik käsitletud uuringud on rahvusvahelised, väljaspool Eestit kekselt koordineeritud ja perioodiliselt korraldatavad teaduslikud alusuuringud. Mitmed neist on kantud Euroopa teadustaristu teekaardile (ESS, EPSU ja SHARE). Kõik uuringud annavad Eesti kohta teavet rahvusvahelisi võrdlusi

võimaldavatesse andmekogudesse ja on aktiivses teaduskasutuses. Kõigi uuringute puhul osaleb Eesti partnerina uuringuga seotud rahvusvahelises koostöös, sh uuringu kavandamises, konsortsiumitöös ja andmete kasutamise konverentsidel. Järgnevalt tehakse uuringute koordinaatorite vastuste põhjal ülevaade uuringute peamistest omadustest, nende sarnasusest ja erinevustest.

2.2. Uuringu laad, metoodika ja valim Eestis

Kõik käsitletud uuringud on küsitlusuuringud. Kaks käsitletud uuringut (EPSU ja SHARE) on longituudsed paneeluuringud, mis tähendab, et samu inimesi küsitletakse aja möödumisel korduvalt; ülejäänud neli uuringut on läbilõikeuuringud, kus piirdutakse vastaja ühekordse küsitlemisega. Paneeluuringu eelis läbilõikelise andmekogumise ees seisneb võimaluses uurida inimese elus toimuvaid muutusi ja põhjuslikke seoseid. Mitu uuringut kasutavad retrospektiivseid küsimusi (ESS, EPSU, EUKO, ISSP) või on rakendanud tagasivaatelist moodulit (SHARE). Läbilõikelised uuringud kajastavad valdavalt siiski hetkeseisu; nendega mõõdetakse peamiselt hoiakuid, arvamusi ja väärtusi. Paneeluuringutes on kasutatud ka küsimusi, mis võimaldavad analüüsida kavatsuste realiseerimist (EPSU). SHARE uuring kogub lisaks küsitlusele ka objektiivseid näitajaid (keha ja ajutegevust mõõtvad testid, vereproov). EUKO puhul küsitletakse nii lapsi kui nende vanemaid.

Uuringute perioodilisus varieerub oluliselt. Alates üheaastasest intervallist (ISSP) kuni pikema ajavahega tehtavate uuringuteni (nt EVS üheksa aastat). ESS ja SHARE küsitlevad kaheaastase intervalliga. EPSU puhul toimub paneelandmete kogumine kolme lainena kolmeaastase intervalliga, kuid uuring ise ei ole pidev (eelmisest voorust on möödunud üle 10 aasta). Longituuduuringute puhul tähendab see andmekadu (katkestus paneelis), st kaob võrreldavus teiste riikidega, kus sama uuringut tehakse. Läbilõikeliste uuringute puhul, kui küsimustikud varieeruvad aastati ja kasutatakse muutuvaid valikmooduleid, tähendab laine vahelejätmine kitsamalt suunatud teema kohta andmete puuudmist. Uuringus harvem osalemine võib tähendada ka uuringu konsortsiumist väljajäämist.

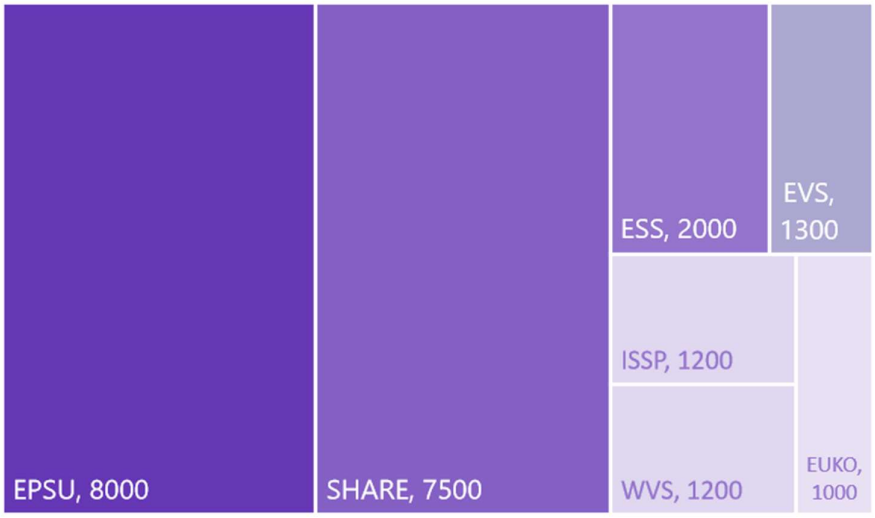

Joonis 1. Kuue rahvusvahelise ühiskonnauuringu lained Eestis aastatel 1990–2022

Allikas: uuringute koordinaatorite kirjalike intervjuude vastused

Kõik uuringud kasutavad Eesti elanikkonna suhtes esinduslikku valimit, kuid valimi suurus on väga erinev. Vahemikus 1200–2000 Eesti elanikku küsitlevad ESS (2000), WVS (1200), EVS (1300) ja ISSP (1200–1500); seejuures on hõlmatud kogu täiskasvanute vanusskaala. EUKO küsitleb ca 1000 vastajat, kuid keskendub kitsale vanusele 9–17 eluaastat. EPSU ja SHARE valimid on teistest tunduvalt suuremad, 8000 ja 7500 inimest ning nende vanusevahemik on vastavalt 18–59 ja 50+. Suurema valimi eelis on, et elanikkonna alamosa uurides (nt mingi kitsam vanusrühm, kelle seas on veel erineva

rahvuse ja haridusega inimesi) on võimalik suurema hulga vastuste toel saada usaldusväärsem tulemus.

Joonis 2. Kuue rahvusvahelise ühiskonnauuringu valimi suurus Eestis
Allikas: uuringute koordinaatorite kirjalike intervjuude vastused

Valimi suurus, mida uuringuga eesmärgistatakse, on üks peamine küsitluse maksumust määrav tegur, seda eriti silmast silma läbiviidavate küsitluste puhul. Sageli tõstatub küsimus, miks on mõne sotsiaalteadusliku uuringu valim mitu korda suurem teise uuringu omast (nt turu-uuringud ja arvamusküsitlused, mida tihti üleriigiliselt läbi viiakse, on tavaliselt väiksema valimiga kui sotsiaaluuringud, kuid siiski üldjuhul esitatud kui kogurahvastiku suhtes esinduslikud). Sotsiaalteaduslike uuringute suurem valim on suuresti tingitud ühiskonnas asetleidvate nähtuste ebaühtlasest dispersioonist rahvastiku sees ja geograafilises ruumis või nende nähtuste suhteliselt harvast sagedusest.

Alltoodud tabel illustreerib, kuidas juhuvalimi korral jaotuvad Eestis 1000 inimest soo- ja vanusrühmade lõikes. Lihtsa arvamusküsimuse või turu-uuringu korral on võimalus enamuse 5-aastaste soovanusrühmade keskmine tulemus arvutada vähemalt 20–30 vastuse alusel. Keskmise hindamisel vanuselist ja soolist kuuluvust ignoreerides saaksime tulemuse 1000 vastuse pealt. Teisalt, soovides teada saada üksikemade (vähemalt ühe lapsega naised vanuses 20–40) kavatsust saada veel üks laps, peaksime 1000 inimesest koosneva valimi puhul keskmise arvutama väga väikse vastanute arvu pealt (hüpoteetiline näide: tabelis on selles vanuses kokku 147 naist, kellest vanuse järgi umbes pooled ehk 78 on tõenäoliselt juba saanud emaks, kellest omakorda viiendik, st u 15 inimest võiks olla üksikvanemad, kes omakorda jagunevad erinevate elukoha-, haridus-, vanus- ja rahvusrühmade vahel). Väga väikse vastuste arvu analüüs oleks problemaatiline ning saadud tulemused ebausaldusväärsed. Järelikult peavad uuringu koostajad valimi suuruse määrama selliselt, et uuringu teoreetilises raamistikus eesmärgistatud peamised küsimused oleksid kvantitatiivselt analüüsitavad (hüpoteetiline näide: valimi suurus on selline, et väiksema rühma suurus on vähemalt 30 vastajat).

Arvestades Eesti valimi suuruseks 1000 inimest vanuses 15–89 ja valimi tegemise kuupäevaks 01.01.2021, siis Statistikaameti avalikust andmebaasist saadava vanusstruktuuri järgi jaotuksid nad viieaastastesse vanusrühmadesse järgmiselt:

Tabel 1. Hüpoteetilise Eesti valimi jaotus soo- ja vanusrühmiti N=1000

	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75–79	80–84	85–89
Mehed	30	29	36	49	46	43	42	38	37	35	30	23	14	11	5
Naised	29	28	33	44	42	40	41	39	41	43	42	37	28	28	16

Uuringute andmekogumise meetod on enamasti silmast silma intervjuu. Vaid EPSU on rakendanud veebipõhise ankeedi kasutamist. Uuringute küsimustikud on keskselt koordineeritud ning nende põhiosa on tavaliselt osalejamaa jaoks kohustuslik, mille tõttu Eesti küsitlust teiste maadega võrreldes väiksemas mahus läbi viia ei ole enamasti võimalik. Samas on võimalus lisada riigispetsiifilisi küsimusi või ära jätta kultuuriliselt ebasobivaid küsimusi. SHARE teeb lisaks küsimustikule vanemaealiste füüsilisi ja kognitiivseid teste (käetugevus, kopsumaht, vereproov, mälutestid, testid dementsuse mõõtmiseks). EUKO kasutab disaini, kus küsitletakse mitut omavahel seotud pereliiget (vanem ja laps). Kõigi uuringute puhul on mainitud, et toimub andmete harmoniseerimine või on kasutatud eelharmoniseeritud küsitlusinstrumente (ESS, EPSU, SHARE).

Kaks uuringut (EPSU, SHARE) võimaldavad täiendada küsitlusandmeid hiljem Eesti riiklikes registrites (rahvastikuregister, sotsiaalkaitse infosüsteem, hariduse infosüsteem, ravikindlustuse andmekogu jne) olevate isikuandmetega, selleks küsitakse vastaja nõusolekut.

2.3. Uuringute sisu ja ainulaadsus

Käsitletud uuringud on erineva sisu ja eesmärkidega. Järgnevalt on esitatud see, kuidas uuringute koordinaatorid ise oma uuringute sisu kirjeldasid, mille järel on välja toodud üldistavad tähelepanekud. Esiteks paluti Eesti koordinaatoritel võrrelda oma uuringut teiste rahvusvaheliste sotsiaaluuringute ja Statistikaameti poolt läbiviidavate uuringutega ning tuua välja oma uuringu tugevused ja ainulaadsus. Koordinaatorid tõstsid esile järgneva:

- ESS: hõlmab palju erinevaid teemasid; suhteliselt palju riike; andmed on lihtsalt kõigile kättesaadavad; panustatakse sotsiaalteaduste metodoloogiasse.
- EPSU: ainus Euroopa pereprotsessidele ja sündimusele keskendunud uuring; tagasivaatav osa ja paneel, põhjuslike seoste ja kavatsuste realiseerimise uurimise võimalus; suur valim.
- SHARE: ainus vanemaealiste ja vananemise uuring; info hoolduskoormuse kohta; tagasivaateline osa; subjektiivsed ja objektiivsed näitajad; põhjuslikud seosed.
- WVS: maailma suurim väärtuste uuring.
- EVS: Euroopa vanim väärtuste ja uskumuste uuring; klassikalised väärtusküsimused; metoodilisem kui WVS.
- EUKO: ainus laste ja noorte internetikasutuse uuring; laste ja vanemate küsitlemine.
- ISSP: sotsiaalteaduste jaoks olulised ja päevakajalised teemad; arvamuste ja hoiakute uurimine; osaleb palju riike.

Nagu näha, mitmed koordinaatorid rõhutavad uuringus **osalevate riikide paljusust või uuringu pikaealisust** (ESS, EVS, WVS, ISSP), mis tähendab, et need omadused ei ole kuigi ainulaadsed. Eesti andmevajaduse seisukohalt on ka küsitav, kas uuringu pikaealisus või osalevate riikide paljusus on

uuringus osalemise osas toetavad argumendid. Võime siiski nõustuda, et võimalus uuringuga Eestit võimalikult paljude riikidega võrrelda on pigem positiivne omadus, kuigi võrdlus meile kultuuriliselt kaugete riikidega võib olla küsitava väärtusega.

Osa koordinaatoreid tõid esile, et nende uuring on **ainuke Eestis või Euroopas**, mis kogub oma valdkonnale keskendunud küsitlusteavet (EPSU, SHARE, EUKO). Aruande autorid leiavad, et see on tugevam uuringu ainulaadsuse argument kui osalevate riikide arv või uuringu vanus.

Kaks koordinaatorit (EPSU ja SHARE) toovad esile **põhjuslike seoste uurimise võimaluse**. Projekti meeskond on nõus, et see on analüütilises plaanis tugev argument, kuna võimaldab teha lihtsast nähtuste korrelatsioonist kaugemaleulatuvaid järeldusi.

Paar koordinaatorit (ESS, ISSP) rõhutavad uuritavate **teemade päevakajalisust ja mitmekesisust**. Aruande autorid nõustuvad, et teemade vareerumine võib pakkuda uut ja huvitavat teavet ning on seega uuringu tugev külg.

Mõned koordinaatorid toovad esile, et uuring tegeleb **inimeste hoiakute, väärtuste ja arvamustega**, mis ka selle aruande autorite hinnangul moodustavad suure osa mitme uuringu sisust (ESS, EVS, WVS, ISSP).

Koordinaatoritel paluti võrrelda ja kirjeldada uuringu ühisosa teiste sotsiaaluuringutega. ISSP koordinaator nimetas teiste sarnaste arvamuste ja hoiakute uuringutena WVS-i, ESS-i ja Eurobarometer uuringut. EVS-i koordinaator nimetas lähimate uuringutena ESS-i ja WVS-i. WVS-i koordinaator nimetas kattuvust EVS-iga. Kattuvusi nähakse väärtuste ja (poliitika)hoiakute küsimustes. ESS-il on kattuvus teiste väärtusi ja hoiakuid käsitlevate uuringutega, aga ka peresid ja eakaid käsitlevate küsitlustega. SHARE puhul mainitakse osa moodulite kattuvust riiklike läbilõikeuuringutega, viimastes aga ei ole SHARE jaoks vajalikud vanusrühmad piisavalt esindatud. EPSU ühisosa teistega piirdub koordinaatori sõnul peamiselt sotsiaal-demograafiliste karakteristikutega, mis on olemas kõigis uuringutes.

Teiseks, uuringu korraldamisel just Eesti kontekstis paluti koordinaatoritel välja tuua aspektid, mis nende arvates Eesti jaoks nende uuringu väärtust teistega võrreldes tõstavad.

- ESS: uuringut kasutatakse palju publitseerimiseks; Eesti jaoks on see rahvusvahelise koostöö allikas.
- EPSU: annab alusteavet pereprotsesside ja sündimuse kohta; vastused rahvastikutaaste ja seda mõjutavate tegurite kohta; unikaalne allikas pereprotsesside suundumuste kohta.
- SHARE: andmed inimeste viimaste eluaastate kohta, sh informaalse ja formaalse hoolduskoormuse eristamise võimalus; kooonapandeemiast tingitud piirangute mõju andmed.
- WVS: ainus süsteemne Eesti elanike väärtuste ja nende muutuse uuring; pikaajaliste muutuste jälgimine.
- ISSP: võrdlusuuringutest kõige laiema ajalise, geograafilise ja temaatilise katvusega; iga-aastaselt vahetuv teemaplokk.

Ka siin on koordinaatorite vastustes tuntav, et osa uuringuid rõhuvad sellele, et nad koguvad unikaalset kindlateemalist teavet Eesti kohta ja/või teevad seda süsteemselt (EPSU, SHARE, WVS). Teised toovad välja temaatika rikkuse ning publikatsioonide rohkuse (ESS, ISSP), st nende uuringud annavad materjali hulgale uurijatele.

Uuringust (ajutise) loobumise võimaliku negatiivse tulemina on mainitud teadustöö, õppetöö ja poliitikaanalüüside võimaluse vähenemine (ESS), rahvastikuprotsesside alusteabe vajakajäämine ja seetõttu vastavate poliitikate tõenduspõhise kujundamise keerukus (EPSU), vanemaealiste vajadustest ülevaate saamine ja vastava poliitika tegemise raskendumine (SHARE), elanike väärtuste pikaajalise muutuse jälgimise katkemine (WVS, EVS), teadlasvõrgustiku töös osalemise katkemine (EUKO, ISSP).

Kolmandaks, koordinaatoritel paluti kirjeldada uuringute plokke ja mooduleid. Toome need osaliselt lühendatud kujul allpool iga uuringu kohta välja.

Tabel 2. Kuue rahvusvahelise ühiskonnauuringu teemaplokid ja moodulid

ESS	**SHARE**
Põhiplokid: ● meediakasutus, ● poliitikas osalemine, ● religioon, ● hoiakud ja rahulolu erinevate aspektidega, ● hoiakud immigratsiooni suhtes, ● sots.demogr. taust, leibkonnaliikmed, elukoht. Roteeruvad eriplokid: ● 2004 tervise- ja majanduslik käitumine, petmine. Sooline võrdsus. ● 2006 elusündmuste ajastatus, noor olemine, pensionile jäämine ● 2008 heaoluühiskond ja sotsiaalse kaitse + vanuseline diskrimineerimine ● 2010 Pere- ja tööelu ühitamine + õiglus ühiskonnas ● 2012 heaolu plokk + demokraatia blokk ● 2014 rändega seotud eriplokk + tervise plokk ● 2016 kordus 2008 kasutatud heaoluühiskonna hoiakute plokk ● 2018 kordus elusündmuste kajastamise plokk + õiglane kohtlemine ühiskonnas ● 2021 digiühiskond ja selle mõju inimestele, demokraatia ploki kordus ● 2023 sooline võrdsus + tervis	Eestis kahes keeles, koosneb 17 moodulist ja uuringulaine spetsiifilistest moodulitest: 1) sotsiaaldemograafilised põhiandmed 2) elamistingimused ja leibkond 3) sotsiaalvõrgustiku koostis ja selle muutused (igas teises laines) 4) kognitiivsed võimed, subjektiivne hinnang 5) füüsiline tervis, subjektiivne hinnang 6) käetugevuse mõõtmine, objektiivne 7) tervisekäitumine: suitsetamine, alkoholi tarbimine 8) vaimne tervis, subjektiivne hinnang 9) aktiivsus ja kaasatus 10) hooldusvajadus 11) teiste abistamine 12) töötamine ja tööjätt 13) majanduslik olukord 14) kulude struktuur ja maht 15) varade struktuur ja maht 16) elulõpuintervjuu 17) nõusolek andmete linkimiseks registritega Lisaks näiteks 9. laine erimoodulid: ● Kognitiivsete võimete testid, sh dementsuse sümptomite tuvastamiseks ● Tulevikuootused ● Ajakasutus ● Internetikasutus ja subjektiivne hinnang digioskustele

EPSU	EUKO
2020 esimene laine, üheksa moodulit: 1) sotsiaaldemograafilised põhiandmed; kooselu/elukaaslane/abikaasa; kooselu kvaliteet, kavatsused kooselu osas; lapsed 2) varasemad kooselud/ elukaaslased/abikaasad ja lapsed varasematest kooseludest (sh ka eraldi elavad ja surnud lapsed, lastehoiu korraldus); 3) reproduktiivtervis, seksuaalsus, pereplaanimine ja sündimuskavatsused; 4) teised leibkonnaliikmed (lisaks elukaaslasele ja lastele), leibkonna elukorraldus (kodutööde jaotus, laste eest hoolitsemine, otsuste langetamine), väljaspool leibkonda olevate isikute abistamine ja neilt abi saamine (lastehoid, materiaalne abi, isikuhooldus); 5) vanemate ja vanematekodu karakteristikud, suhted vanematega; 6) füüsiline ja vaimne tervis ning heaolu; 7) enda ja elukaaslase töö iseloomustus (rõhuasetus töö- ja pereelu ühitamise võimalustel); 8) leibkonna aineline toimetulek; 9) laste, kooselude, soorollide ja põlvkondadevaheliste suhete hoiakud.	Põhimoodulid: ● laste ja noorte internetikasutusharjumused (sagedus, kestvus, seadmete tüüp, *online*-tegevused ja nende sagedus) ● internetiriskid ja -kahjud ● riskidega toimetulemise strateegiad ● digipädevused ● lapsevanemate, õpetajate ja eakaaslaste poolne internetikasutuse vahendamine ● laste vaimne heaolu ● digitaalne, kooli- ja kodukeskkond ● psühholoogilised tegurid ● sotsiaal-demograafilisi taustatunnused, lapsevanema küsimustik. Teises laines kasutati ka valikmooduleid: ● digitaalne kodanikuosalus ● vihakõne ja diskrimineerimine internetis ● e-tervis ● küberkiusamise pealtnägemine ● asjade internet.

WVS	ISSP
Ankeet: □ sotsiaalsed väärtused, hoiakud ja stereotüübid (45 küsimust); □ ühiskondlik heaolu (11 küsimust); □ sotsiaalne kapital, usaldus ja organisatsioonidesse kuulumine (49 küsimust); □ majanduslikud väärtused (6 küsimust); □ korruptsioon (9 küsimust); □ migratsioon (10 küsimust); □ postmaterialistlik indeks (6 küsimust); □ teadus ja tehnoloogia (6 küsimust); □ religioossed väärtused (12 küsimust); □ turvalisus (21 küsimust); □ eetilised väärtused ja normid (23 küsimust); □ poliitilised huvid ja osalus (36 küsimust); □ poliitiline kultuur ja režiimid (25 küsimust); □ sotsiodemograafilised küsimused (31 küsimust).	Põhimoodulis 60 küsimust, lisandub taustatunnuste plokk (~35 tunnust). Põhimoodul (teema) vahetub igal aastal, kuid teatava intervalliga tuleb sama teema kordamisele. - Valitsuse roll: 1985, 1990, 1996, 2006, 2016 - Sotsiaalsed võrgustikud: 1986, 2001, 2017 - Sotsiaalne ebavõrdsus: 1987, 1992, 1999, 2009, 2019 - Perekond ja muutuvad soorollid: 1988, 1994, 2002, 2012, *2022* - Tööorientatsioonid: 1989, 1997, 2005, 2015 - Religioon: 1991, 1998, 2008, 2018 - Keskkond: 1993, 2000, 2010, 2020 - Rahvuslik identiteet: 1995, 2003, 2013, *2023 (koos Kodakondsus ja Rahvuslik identiteet)* - Kodakondsus: 2004, 2014 - Vaba aeg ja sport: 2007, - Tervis ja tervishoid: 2011, 2021 - Digitaalühiskonnad: *2024*

Allikas: uuringute koordinaatorite kirjalike intervjuude vastused

Teiste uuringutega kattuvate teemade osas toodi välja väärtused (ESS, WVS, EVS) ja sotsiaalvaldkonnaga seotud hoiakud (ESS), majanduslik toimetulek ja terviseseisund (SHARE). Ka maailmavaateliste küsimuste ja sotsiaalmajandusliku seisundi küsimuste kattuvus (ISSP). EPSU puhul

rõhutati väikest ühisosa teiste uuringutega, kuid isiku sotsiaal-demograafilised tunnused arusaadavalt esinevad ka teistes uuringutes.

Uuringute küsimustikud ei ole omavahel otseselt võrreldavad, kuigi neis esineb sarnaseid teemaplokke ja küsimusi. See tuleneb uuringute disainist, mis omakorda sõltub uurimisvaldkonnas valitsevatest teoreetilistest seisukohtadest ja rakendatavast metodoloogiast. Näiteks väärtustele keskenduvad uuringud püüavad fikseerida vastaja hinnangut mingile väitele, st mida vastaja arvab konkreetsest küsimusest intervjuu hetkel. Põhjuslikke seoseid otsivad uuringud pööravad suuremat tähelepanu küsimustele, mis fikseerivad vastaja elukäigus tegelikult toimunud muutused, mille omavaheline seostamine võimaldab hinnata ühe nähtuse põhjuslikku mõju teisele. Erineva suunitlusega uuringutes olevaid samateemalisi küsimusi võrdlema hakata oleks seega meelevaldne ning tulutu tegevus. Keeruline oleks neid ka mingite kriteeriumite alusel hinnata, kuna üksikute teemaplokkide ja küsimuste kasulikkus on iga andmeid analüüsiva uurija jaoks erinev.

Küsimustike suurim ühisosa on vastaja taustatunnustes, millega tavaliselt fikseeritakse vastaja vanus, sugu, päritolu, kooseluseis, haridustase, tegevusala jms. Kuna suur osa isikutasandil uuritavaid nähtusi korreleeruvad nimetatud karakteristikutega, on taustatunnuste kasutamine paratamatult vajalik. Taustatunnuste detailsus sõltub uuringu spetsiifikast. Küsimused, mis ühes uuringus on taustatunnuste kohta, võivad teises uuringus kuuluda põhiteema sisse (näiteks kooseluseis ning selle muutumine elu jooksul on EPSU üks uurimisobjekte, teistes uuringutes see lihtsalt kirjeldab vastaja seisundit küsitluse hetkel).

Toome siin näiteks inimeste füüsilist tervist puudutavaid küsimusi, mis korduvad mitmes uuringus. Alltoodud kolmes uuringus kõigis esineb tervist puudutavaid küsimusi, kuid nende detailsusaste on väga erinev. Näiteks SHARE küsib haiguste diagnoosimise aega, kuna vanemaealiste uurimise seisukohalt on nende ajastus kriitilise tähtsusega ning uuringu seisukohalt on tegemist oluliste elukäiku seletavate tunnustega. EPSU küsib terviseseisundit väiksema detailsusega, kuid piisavalt täpselt, et teha kindlaks võimalikud pereloomet ja partnerlust takistavad tervisehädad. ESS küsib ainult subjektiivset hinnangut, kuna uuringu fookuses on väärtused ja hinnangud, mis otseselt ei sõltu vastaja tervislikust seisundist, kuid see võib osutuda oluliseks kontroll- või taustatunnuseks.

ESS 2020:

- Milline on teie tervis üldiselt (skaalal 1–5)
- Kas teil on igapäevaseid aktiivsuspiiranguid (jah palju, jah natuke, ei)

EPSU:

- Milline on teie tervis üldiselt (skaalal 1–5)
- Kes teeb tervishoiuga seotud otsuseid (ise, partner)
- Kas teil on arsti poolt kunagi määratud järgmine seisund (loetelu 20 nimetust: kolesterool, vererõhk ….)
- Kas teil on viimase 6 kuu jooksul olnud aktiivsuspiiranguid
- Kui jah, siis kui pikalt
- Palju te kaalute
- Kui pikk te olete

SHARE:

- Kas teie tervis on … (skaala 1–5)
- Kas teil on kroonilisi haigusi
- Piirangud 6 kuu jooksul
- Millised nimetatud terviseprobleemid teil arsti sõnul on (21 pakutud variant)
- Milliseid teisi terviseprobleeme on teil olnud
- Kui vana te olite kui saite … diagnoosi
- MItu korda teil on olnud nimetatud problem
- Mitu korda on see olnud pärast viimast küsitlust
- Kas viimase 6 kuu jooksul on teile muret teinud … (4 varianti)
- Kas teil on valu, mis häirib (kus, kui tugev …)
- Mis ravimeid te võtate
- Kui palju te kaalute
- Kas olete aasta jooksul kaalus alla võtnud
- Kui pikk te olete
- Kas kannata prille, milliseid
- Kui hästi te näete
- Kuidas on teie kuulmine
- Kas teil on terviseprobleemide tõttu raskendatud mõni nimetatud tegevus
- Kas keegi aitab teid nendes tegevustes
- Kas te suitsetate, mida, kui palju
- Kas tarbite alkoholi, kui palju
- Kas teete füüsilist pingutust nõudvat tööd
- (Lisaks mõõdab SHARE objektiivseid tervisenäitajaid, mida teistes uuringutes ei tehta)

Analüütilises plaanis on objektiivseid või faktilisi vastuseid eelistavatel ning põhjuslikke seoseid uurida lubavatel uuringuandmetel teatav eelis arvamus- ja hoiakuküsimustele rõhuvate uuringute ees, kuna lubavad teha ühiskondlike protsesside kohta kindlamaid järeldusi. Raske on aga väita, et küsimustike teemade valikul on üks teisest parem, kuna uuringute eesmärgid on erinevad.

2.4. Andmete kasutamine ja koostöö Eesti asutustega

Enamus käsitletud uuringuid teevad oma andmed soovijatele elektrooniliselt tasuta kättesaadavaks uuringu keskteenistuse kaudu; ISSP kasutab selleks sotsiaalteaduste andmearhiivi GESIS. Koordinaatorid toovad välja, et uuringute toel on publitseeritud tuhandeid teadustöid, nende alusel on Eestis kaitstud magistri- ja doktoritöid. Uuringute tulemusi on sagedasti tutvustatud ka eesti keeles.

Eesti seisukohalt küsiti uuringute kasutamise kohta poliitikakujundamisel. Uuringute koordinaatorite sõnul kasutatakse nende andmeid riigiametnike poolt (ESS), rahvastikupoliitika dokumentide, strateegiate ja arengukavade koostamisel (EPSU), Maailmapanga, OECD ja Euroopa komisjoni raportite koostamisel ning Sotsiaalministeeriumi poolt (SHARE), teadlaste ja poliitikakujundajate poolt (WVS). Eestis on tehtud koostööd Sotsiaalministeeriumiga (ESS, EPSU, SHARE, WVS, EUKO), Haridus- ja

Teadusministeeriumi (SHARE, EUKO) ja Majandusministeeriumiga (SHARE) ning Justiitsministeeriumiga (EUKO). Statistikaamet on olnud andmetööde läbiviija (ESS, SHARE). Allpool tuuakse täpsemalt välja, kuidas koordinaatorite sõnul uuringute andmeid on asutustes kasutatud.

ESS koordinaatori väitel kasutavad 68 riigiametnikku oma töös ESS andmeid. ESS andmeid on kasutanud Sotsiaalministeerium soolise võrdsuse teema puhul.

EPSU andmeid on kasutatud Laste- ja perede arengukava 2012–2020, Peretoetuste, teenuste ja vanemapuhkuse rohelise raamatu 2015, ning Rahvastikupolitiika põhialused 2035 ja strateegia Eesti 2035 koostamisel. Ka Pere Sihtkapitali tellitud analüüsid, mis on suunatud rahvastikupoliitika kujundamisele, on kasutanud EPSU andmeid.

SHARE Eesti andmeid on kasutanud Maailmapanga omastehoolduse raporti koostamisel, Sotsiaalministeeriumi Toitumise ja liikumise rohelise raamatu koostamisel, ning vanemaealiste vaimse tervise hindamiseks. Euroopa Komisjoni Majandus- ja rahandusküsimuste peadirektoraat kasutab SHARE Eesti andmeid pikaajalise hoolduse ja pensioni prognoosimiseks.

WVS andmete Eestis kasutamisel on koordinaator nimetanud järgmisi: Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021–2035; Arenguseire Keskuse 2019. a valminud Vanemaealiste rahalise heaolu stsenaariumid aastani 2050; Võrdõigusvoliniku Soolõime teemaleht 2015.

ISSP andmeid koordinaatori järgi 2012 a andmeid kasutatud Statistikaameti kogumikus „Sotsiaaltrendid 7“. Kultuuriministeerium on kasutanud 2013 a ISSP andmeid võrdse kohtlemise teema käsitlemisel (MISA tellitud uuring). Eesti Koostöö Kogu on kasutanud 2009 a ISSP andmeid Eesti Inimarengu Aruande koostamisel.

Statistikaametiga on valitud uuringutest seotud SHARE, mille väljundtabelitest on osa (peamiselt tervise valdkonda puudutavad) esindatud Statistikaameti andmebaasis. Projekti meeskond on arvamusel, suurendamaks koostööd Statistikaameti ja nimetatud uuringute vahel, on vaja Statistikaameti metoodikuid kaasata rohkem uuringut ettevalmistatavatesse etappidesse, nt. valimi koostamine, valideerimine, jne. Intervjuust selgus, et Statistikaamil on arvestatav küsitlusvõrgustik, mida kasutatakse Euroopa Komisjonilt tulevate uuringute ja päringute läbiviimiseks. Piiratud ressursi tingimustes uusi uuringuid juurde võtta ei soovita. Ei pooldata ka analüüsitavate ühiskonnauuringute integreerimist Statistikaameti poolt läbiviidavate uuringutega, sest olemasolevad küsitlused on planeeritud vastajale jõukohastena ning varasem kahe uuringu kokkupanemise kogemus näitab, et see ei toimi. Kui vaadeldavad uuringud lisatakse statistiliste tööde programmi koos selleks eraldatud vahenditega, võiks Statistikaamet neid läbi viia. Kitsaskohaks on aga Statistikaameti tehnoloogiline võimekus, mis praegusel hetkel ei võimalda suurte valimitega andmebaase töödelda, puhastada ja andmeid uuendada. Väljaspool Statistikaametit tekkinud andmete kajastamist on võimalik teostada suhteliselt väikeste kuludega, küll aga on vaja lahendada küsimused, kuidas pakkuda nende andmete kasutamisel kliendituge, kui kaua peaksid andmed olema nähtaval ja kes kannab andmete ülalpidamiskulud, jms.

2.5. Uuringute rahastamine

Keskse rahastusskeemi puudumisel on uuringuid seni finantseeritud väga erinevatest allikatest. ESS on saanud toetust Tartu Ülikooli (TÜ) rektori fondilt ja mitmelt TÜ asutuselt, samuti Sotsiaalministeeriumist ning TÜ ja Tallinna Tehnikaülikooli (TalTech) projektidest. EPSU varasemat

vooru on rahastatud riikliku statistikatööde programmi kaudu. SHARE on varem olnud toetatud Sotsiaalministeeriumi ja Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt, hiljem ka Euroopa Komisjoni infrastruktuuri meetmetest. EPSU-t ja SHARE-t on kaasrahastatud Tallinna Ülikooli uuringufondist ja ühiskonnateaduste instituudi arengufondist ning uuringu läbiviija Eesti demograafia keskuse enda poolt. WVS ja EVS on varem toimetanud uuringute rahvusvahelise konsortsiumi toetusel, hiljem on rahastus langenud ainult Eesti korraldajatele, kuid toetust on saadud Sotsiaalministeeriumist ja Euroopa rahastusmeetmetest. EUKO rahastus on tuginenud Euroopa Komisjoni programmi toele ning Sotsiaal-, Haridus- ja teadus- ning Justiitsministeeriumi ja Eesti Interneti SA rahastusele. ISSP on sarnaselt teistele tuginenud rahastusel erinevatele allikatele, sh Tallinna Ülikooli uuringufondi, ühiskonnateaduste instituudi arendusfondi ja Tallinna Ülikooli (TLÜ) ASTRA vahenditele, väikeinfrastruktuuri projektile ja Eesti Teadusagentuuri (ETAg) personaalsele grantile. Täpsemad koordinaatorite poolt nimetatud rahastuse andmed on välja toodud allpool tabelis.

Tabel 3. Kuue rahvusvahelise ühiskonnauuringu rahastuse andmed

	Rahastaja	**Aastad**	**Summa**
ESS	HTM "Teaduse rahvusvahelistumine" programm	2012–2013	260000 eurot
	HTM "Teaduse rahvusvahelistumine" programm	2014–2015	313000 eurot
	Sotsiaalministeeriumi poolt Eesti osavõtumaks	2014–2015	
	Riikliku tähtsusega infrastruktuur, SA Archimedes	2016–2017	144000 eurot
	Tartu Ülikooli erinevad allikad	2016–2017	60000 eurot
	Sotsiaalministeeriumi poolt Eesti osavõtumaks	2016–2017	
	Riikliku tähtsusega infrastruktuur, SA Archimedes	2018–2019	130000 eurot
	Tartu Ülikooli erinevad allikad	2018–2019	60000 eurot
	Sotsiaalministeeriumi poolt Eesti osavõtumaks	2018–2019	
	Riikliku tähtsusega infrastruktuur, SA Archimedes	2019–2021	70000 eurot
	Tartu Ülikooli erinevad allikad	2019–2021	60000 eurot
	Siseministeerium	2019–2021	20000 eurot
	TalTech	2019–2021	10000 eurot
EPSU	Tallinna Ülikooli vahendid (Tallinna Ülikooli uuringufond, Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudi arengufond, Eesti demograafia keskuse omavahendid)	2020–2022	220484 eurot
	ETAG tuumiktaristu toetus	2021	20000 eurot
SHARE	Sotsiaalministeerium	2010	1 miljon krooni
	EL vahendid (DG Employment, Social Affairs & Inclusion)	2009–2011	164945 eurot
	Haridus- ja Teadusministeeriumi infrastruktuurikulud	2013, 2014	128000 eurot
	Sotsiaalministeerium	2013, 2014	160000 eurot
	HTM "Teaduse rahvusvahelistumine" programm	2015	456000 eurot
	Tallinna Ülikooli vahendid (Tallinna Ülikooli uuringufond, Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudi arengufond, Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudi tippkeskuse uuringufond, Eesti demograafia keskuse omavahendid)	2017	71844 eurot

	Rahastaja	Aastad	Summa
	EL vahendid (DG Employment, Social Affairs & Inclusion)	2017	297845 eurot
	Tallinna Ülikooli vahendid	2019	134250 eurot
	EL vahendid (DG Employment, Social Affairs & Inclusion)	2019	313534 eurot
	Tallinna Ülikooli vahendid	2021	117620 eurot
	EL vahendid (DG Employment, Social Affairs & Inclusion)	2021	398745 eurot
WVS	Sotsiaalministeerium	2017	100000 eurot
EUKO	Euroopa Komisjoni Turvalisema interneti programm	2010	
	Sotsiaalministeerium, HTM, Justiitsministeerium, Eesti interneti SA	2018	85000 eurot
ISSP	Riigikantselei Tarkade otsuste fond	2009	18821,98 eurot
	Väikeinfrastruktuuriprojekt	2010, 2012, 2014, 2015	35940 eurot
	MISA uuring	2013	23376 eurot
	Tallinna Ülikooli vahendid (Tallinna Ülikooli uuringufond)	2016, 2017, 2018, 2019	27500 eurot
	Tallinna Ülikooli vahendid (TLÜ ASTRA TEE)	2016, 2017, 2018, 2019	41000 eurot
	Tallinna Ülikooli vahendid (Tallinna Ülikooli uuringufond)	2020, 2021	20000 eurot
	Tallinna Ülikooli vahendid (TLÜ ASTRA TEE)	2020, 2021	25000 eurot
	Tallinna Ülikooli vahendid (Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituudi arengufond)	2020, 2021	9200 eurot

Koordinaatorid toovad välja, et uuringute keskse rahastusmeetme puudumise üks põhjus on Eesti teadustaristu toetamise erinev korraldus teistest Euroopa riikidest: uuringu teadustaristu rahvuslikule teekaardile kandmine ei kindlusta sellele rahastust.

Uuringute eelarvete kõige suurema osa moodustab küsitluste läbiviimise kulu. Lisaks eeldab rahvusvahelises koostöös osalemine mitme uuringu puhul ka osalustasu või konsortsiumi liikmemaksu tasumist, kuigi kõik uuringud seda kulu ei nimeta. Kõigil uuringutel on ka projektijuhtimise ja suhteliselt väikesed administreerimiskulud, mis mõnel juhul kaetakse uuringut koordineerivate uurimisrühmade teadusprojektide vahenditest. Ainult ISSP koordinaator on edastanud täpsemalt küsitluse hinna (42 000 eurot) ja et nende uuringu koordineerimisega seotud 2 teadlase palgakulu on 48 000 eurot aastas ja lähetustasud 5000 eurot aastas. Sellist proportsiooni, et palgakulu ületab küsitluse kulu, ei saa siiski reeglina võtta: nt SHARE välitööde maksumus on hinnanguliselt 540 000 eurot ja see on suurem summa, kui viimase laine jaoks kokku toetust saadi.

Lähima viie aasta perspektiivis plaanivad uuringute rahvusvahelised konsortsiumid jätkata endises rütmis (EUKO puhul ei olnud lähiaastate plaan koordinaatorite küsitlemise ajal veel kokku lepitud). Eesti koordinaatorid peavad rahvusvahelistes uuringutes osalemise jätkumist Eesti jaoks väga vajalikuks, kuid järgnevate uuringulainete rahastuse puudumine või ebakindlus võib selle nurjata. Selle

tulemusena võib Eesti osalus mitmes uuringus katkeda. ESS-il 2022. aasta osas kokkulepped puuduvad, loodetakse koostööle ministeeriumitega, vaja oleks pikemaajalist (vähemalt 6 aastat) lahendust. SHARE-l on praeguse 9. laine (2021–2023) rahastus olemas, kuid järgneva 10. laine (alates 2022) jaoks kokkulepped ja rahastus puuduvad. EPSU-l on olemas esimese laine rahastus, aga järgnevate 2. ja 3. laine (2023–2028) rahastus puudub. ISSP-l on minimaalne rahastus olemas 2022. aasta uuringuks. WVS osas on olnud huvi Sotsiaalministeeriumi poolt, aga kokkulepet rahastuse osas ei ole. EVS-il ja EUKO-l rahastus puudub. Eesti osalemine kõigis siinkäsitletud rahvusvahelistes sotsiaaluuringutes maksaks eelseisval viiel aastal keskmiselt 700 tuhat eurot aastas. Raporti autorid leiavad, et Eesti teadustaristu teekaardi rahastusest on rahvusvahelise osalusega sotsiaaluuringutele eraldatud osa olnud ebaproportsionaalselt väike. Struktuurifondide perioodi 2007–2013 riikliku tähtsusega teadusinfra meetme toetus oli kokku 29,3 miljonit eurot, ESS sellest meetmest rahastust ei saanud, kuid seda toetati 620 000 euroga toonasest teaduse rahvusvahelistumise programmist. Struktuurifondide perioodi 2014–2020 riikliku tähtsusega teadusinfra meetme toetus oli kokku 29,6 miljonit eurot. Ainsana sai sotsiaaluuringutes toetust ESS 350 000 eurot, EPSU jäi toetusest ilma. Eesti Teadusagentuur toetas 2022. a tuumiktaristu toetusmeetme kaudu ESS-i 38 000 euro ning EPSU-t 20 000 euroga.

Tabelis 4 on toodud uuringute koordinaatorite esitatud uuringute hinnanguline läbiviimise maksumus järgmise viie aasta jooksul.

Tabel 4. Koordinaatorite esitatud hinnangulised kulud perioodil 2023–2027; koos RV konsortsiumi liikmemaksude ja administreerimiskuludega

Uuring	Intervall/ lained 5 a jooksul	Viimase laine kulu/toetused	Uued laine(d)	Eeldatav rahastusvajadus (1000 eurot)						Maksumus 2023-2027 eurodes ühe küsitletava kohta[3]
				2023	2024	2025	2026	2027	**2023 –27**	
ESS	2 a., pidevalt jätkuv		2022, 2024	200	66	220	73	240	**799**	799/(2000*3) = **133 eurot**
EPSU	3 a., kokku kolm lainet	240 484 EUR (2020-2022 laine toetus)	2021/22, 2024/25 ja 2027/28	100	100	100	100	100	**500**	500/(8000*2)= **31 eurot**
SHARE	2 a., pidev. *(25% oma-osaluse eeldus)*[1]	516 365 EUR toetus TLÜ + EL vahenditest. Välitööde maksumus 540 tuhat eurot.	2023/25	350+30 *(87+30)*	175+30 *(44+30)*	175+30 *(44+30)*	350+30 *(87+30)*	175+30 *(44+30)*	**1375** ***(456)***	1375/(7500*2)= **91 eurot** *456/(7500*2)=**30 eurot***
WVS	7 a. intervall	100 000 EUR	2024/25			130			**130**	130/(1200)= **108 eurot**
EVS	9 a. intervall	100 000 EUR	2025			300			**300**	300/(1300)= **230 eurot**
EUKO	7–8 a. intervall	85 000 EUR	2024/25		85				**85**	85/(1000)= **85 eurot**
ISSP	1 a. intervall *(2 a. intervall)*[2]	54 200 EUR	2022-	95 *(95+57)*	95	95 *(95+57)*	95	95 *(95+57)*	**475** ***(456)***	475/(1200*5)= **79 eurot** *456/(1200*3)=**126 eurot***
Kokku				**775**	**551**	**1050**	**648**	**640**	**3664**	

[1] SHARE puhul on Eesti omaosalus seni olnud 25%, millele lisanduvad igal aastal 10 tuhat eurot liikmemaksu tasu ja 20 tuhat eurot projekti administreerimise kulud. Kulud eeldusega 25% omaosalus on toodud selles reas sulgudes.

[2] ISSP 2-aastase intervalliga korraldamise kulud on toodud sulgudes. 2-aastase intervalliga korraldamisel on aasta kulu 1-aastase intervalli kulust ca 60% suurem vahelt ära jäänud aasta tõttu.

[3] Maksumus eurodes valimi suuruse ja lainete arvu kohta näitab eeldatavate kulude suurust ühe inimese ühekordse küsitlemise kohta 2023–2027. Arusaadavalt selline tehe ei võta arvesse küsitluse eripära või keerukust ning inimese kohta saadava informatsiooni väärtust. Aruande autorite arvutus.

3. Rahvusvahelised ühiskonnauuringud poliitikakujunduses

Poliitikakujundajad on arvamusel, et kvaliteetsed (uuringu)andmed on vajalikud ja kuigi kõik ei kasuta uuringuandmeid piisavalt, peetakse nende jätkumist siiski oluliseks. Peamine eesmärk uuringuandmete kasutamisel on teadmuspõhise poliitika kujundamine:

- poliitika kujundamine ja hindamine,
- ennetustegevuste/algatuste kavandamine,
- eelnõude (väljatöötamiskavatsuste) ja
- mõjuanalüüside koostamine ning
- järelhindamiste läbiviimine.

Uuringuandmete osas leiavad kasutamist olemasolevate uuringutega kogutud andmed, poliitikakujundajad kasutavad üldjuhul andmeid, mis on uuringute raportites, analüüsides ja ülevaatekogumikes, vähem kasutatakse teadustöödes (teadusartiklid, magistri- ja doktoritööd) esitatud tulemusi. Lisaks valimipõhistele uuringutele kasutavad poliitikakujundajad ka intervjuude ja registriandmeid. Andmebaasidest poliitikakujundajad ise väljavõtteid ei tee, v. a juba töödeldud andmed Statistikaameti andmebaasist ja Eurostatist. Poliitikakujunduseks vajalikke andmeid saadakse ka lisaks tellitavatest rakendusuuringutest, mis kasutavad muuhulgas mainitud kuue ühiskonnauuringu kogutud andmeid ja tulemusi. Andmete kasutamise kõrval rõhutati ka andmete kogumise kvaliteedi olulisust, et tagada korras andmestikud.

3.1. Uuringuandmete kasutus

Poliitikakujundamisel on Euroopa Sotsiaaluuringu andmeid kasutatud riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ mõõdikute, nt hoolivus ja koostöömeelsus ning tööhõives, kultuurielus, spordis ja vabatahtlikus töös osalemine, välja töötamiseks ja jälgimiseks. Ka muude dokumentide, nt valdkondlike arengukavade (nt Siseturvalisuse arengukava 2020–2030, Sidusa Eesti arengukava 2021–2030) ja arengukava programmide, strateegiate ja aruandluse, olukorra ülevaadete, probleemi kirjelduste, poliitikate ja poliitikamuudatuste eelanalüüside ning seaduseelnõude mõjuanalüüside koostamisel põhinetakse nii Euroopa Sotsiaaluuringu kui ka teiste eelnevalt nimetatud uuringute tulemustel.

Vaadeldavast kuuest uuringust on kasutatud kõige enam Euroopa Sotsiaaluuringu andmeid ja tulemusi, aktiivselt kasutatakse ka EU Kids Online’i, Maailma väärtuste uuringu, SHARE ja EPSU andmeid ja tulemusi.

Eestis leiavad ESS-i andmed regulaarset kasutust Inimarengu aruannetes[4], aga neid on kasutatud ka mitmes keskses strateegilises arengudokumendis (nt laste ja perede arengukava 2012–2020[5], riigi eelarvestrateegia 2012[6], Riigikontrolli raportid[7]) ning asutusesisestes tegevuskavades ja analüüsides

[4] https://inimareng.ee/
[5] https://lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2012/03/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf
[6] https://docplayer.ee/227911459-Eesti-vabariik-riigi-eelarvestrateegia.html
[7] https://www.delfi.ee/artikkel/71725477/riigikontroll-aastatel-2005-2013-randas-eestisse-25-000-valismaalast-neist-umbes-18-000-valjastpoolt-euroopa-liitu

(nt Sotsiaalministeeriumi valitsemisala tegevuskava 2016–2019[8], Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs 2015[9]). Eestis on ESS-i andmestikud samuti aidanud hinnata mitmeid seadusloomeprojekte, näiteks perepoliitika[10], omastehoolduse[11] [12], valimisõiguse[13], rahanduspoliitika[14] ja kodanikuühiskonna[15] valdkonnas.[16] Sotsiaaluuringu andmete abil on Eestis uuritud ka erinevate riigiinstitutsioonide usaldatavust[17], rahulolu demokraatia toimimisega riigis[18], rahulolu tervishoiusüsteemi[19], elukvaliteedi[20] ja -keskkonnaga[21] ning sotsiaalse usalduse mustreid[22].

SHARE uuringu andmete põhjal anti 2016. a välja kogumik poliitikakujunduse soovitusi: "Pilk hallile alale: SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovitused eakate poliitika kujundamiseks".[23]

EPSU uuringu eelmise laine andmete pealt on analüüsitud sündimuse, lõimumisega jms seotud teemasid. Samuti uuritud elukoha registreerimise täpsust.[24] Eesti Koostöö Kogu „Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused 2010" on samuti kasutanud EPSU varasemaid andmeid.

Rahvusvaheliselt võrreldavate ühiskonnauuringutega on seoseid ka mitmetes muudes poliitikakujundamises olulist rolli mängivates dokumentides.

- Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035 puhul on muuhulgas tuginetud Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035 protsessis koostatud materjalidele (Konkurentsivõime visioon), kus on algallikate seas kasutatud ESS-i andmeid.
- Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 koostamisel on tuginetud visioonidokumendile „Ekspertrühmade tulevikuvisioonid ja ettepanekud eesti haridus-, teadus-, noorte- ja

[8] https://www.rahandusministeerium.ee/system/files_force/document_files/sotsiaalministeeriumi_tegevuskava_2016-2019.pdf?download=1
[9] https://core.ac.uk/download/pdf/79111076.pdf
[10] https://www.etis.ee/Portal/Projects/Display/f34d233c-b333-4abc-811c-6c3000ec0ff1
[11] https://www.tartu.ee/sites/default/files/research_import/2019-01/Omastehooldusel_tartlaste_toimetulek_aruanne%202018a.pdf
[12] https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-16163-1_13
[13] https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/vote16.pdf
[14] https://eds.p.ebscohost.com/abstract?site=eds&scope=site&jrnl=13353608&AN=128000912&h=v1jofv3VldtG7fr85USyfxgjkLRnVVaMtoZCCFK%2bLyCDozhuqIWfgxbWQ2xyKhXXJyToarc1swEdzJYHdqJ7%2fA%3d%3d&crl=c&resultLocal=ErrCrlNoResults&resultNs=Ehost&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d13353608%26AN%3d128000912
[15] https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Kodanikuhariduse_ja_vabatahtliku_tegevuse_raport_07_02_2012.pdf
[16] https://www.researchgate.net/publication/281203695_Nordmod_2030_Summaries_of_project_reports
[17] Vt nt https://www.etis.ee/Portal/Projects/Display/63049bb0-35ef-4a34-a2a0-134399e5d577
[18] https://www.zotero.org/groups/108660/ess-estonia/search/demokraatia/titleCreatorYear/items/CGR6VP97/item-list
[19] https://eestiarst.ee/kehvema-tervisega-inimesed-hindavad-tervishoiususteeme-kriitilisemalt-eesti-ja-14-teise-euroopa-riigi-vordlus/
[20] https://www.zotero.org/groups/108660/ess-estonia/collections/C6JTJB2R/search/rahulolu/titleCreatorYear
[21] https://www.kul.ee/media/3255/download
[22] https://www.zotero.org/groups/108660/ess-estonia/collections/C6JTJB2R/search/trust/titleCreatorYear
[23] https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/ÜTI/EDK/PDF%20failid/SHARE-kogumik-12.09.pdf
[24] https://sisu.ut.ee/sites/default/files/mobiilneelu/files/tp1_tlu_tegeliku_ja_registripohise_elukoha_kattuvus_puur_sakkeus_2020_0.pdf

keelevaldkonna arendamiseks aastatel 2021–2035“, kus on omakorda algallikate seas kasutatud WVS-i andmeid.

- Heaolu arengukavas 2016–2023 on algallikate puhul kasutatud SHARE andmeid.
- Noortevaldkonna arengukavas 2021–2035 on algallikate puhul kasutatud ESSi andmeid.
- Laste ja perede arengukavas 2012–2020 „Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond“ on kasutatud ESSi ja EUKO andmeid.
- Inimarengu aruanded:
    - ✓ 2019/2020 aruandes on kasutatatud EUKO andmeid;
    - ✓ 2014/2015 aruandes on viidatud ESS-ile,
    - ✓ 2012/2013 aruandes viidati WVS-ile, ESS-ile ja EUKO-le

jne. Spetsiifiliste teemade puhul on uuringuandmed kasutusel nt leidmaks kultuurielus osalemise ja spordiharrastajate osakaalu rahvastikus, vaenusüütegude ja korruptsiooni teemade analüüsimisel, turvatunde hinnangute kaardistamisel EL-i riikides, väärtushinnangute analüüsimisel, võrdse kohtlemisega seotud hoiakute iseloomustamisel, perepoliitika ja sündimuse analüüsimisel, hoolduskoormuse analüüsimisel ja vanemaealise elanikkonna toimetuleku kirjeldamisel.

Poliitikakujundajatel puudub terviklik ülevaade, millistes rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes Eesti osaleb ja millist teavet need uuringud pakuvad. Uuringutes osalemise otsustusprotsess, millega käiks kaasas ka kestliku rahastuse tagamine, on koordineerimata. Samuti on koordineerimata infovahetus asutuste vahel, kes uuringuid tellivad/läbi viivad, aga ka rahastamine, mis muudab järjepidevate andmete saamise keeruliseks.

Poliitikakujundajate vastuste kohaselt on olemas huvi täiendavate rahvusvaheliselt võrreldavate uuringute vastu ja hinnatakse, et katmata on järgmised teemad:

- rahvusvaheliselt võrreldav ohvriuuring;
- retsidiivsusuuring;
- vaimse tervise seireuuring (elanikkonna rühmade kaupa);
- uuring institutsionaalsete leibkondade eluolu, rahulolu jms kohta;
- uuring valmidusest kasutada uudseid teenuseid (digiteenused, robotid);
- kliimaküsimuste ja heaolu seoste uuring;
- võrdse kohtlemise uuring (sugu, rass, sooline määratlus, mh eraelus, tööelus, hariduses jne);
- ühiskonna turvalisuse ja julgeoleku, sh kriisivalmiduse uuring.

Kui silmas pidada konkreetseid uuringuid, siis avaldasid poliitikakujundajad arvamust, et Eesti võiks veel osaleda Jacobs’i Fondi uuringus „Children’s Worlds”, mille raames uuritakse laste hinnanguid oma eluolule, heaolule ja nende muutumisele ja jätkata osalemist Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni uuringus „Risks that Matter”, mille raames analüüsitakse, missugused riskid mõjutavad inimeste hinnangul nende heaolu. Laiemalt kuuluvad rahvusvaheliselt võrreldavate ühiskonnauuringute alla ka haridusvaldkonna uuringud PISA ja PIAAC, kus Eesti osalus peaks poliitikakujundajate hinnangul samuti jätkuma.

Poliitikakujundajate hinnangul tuleks uuringus osalemise vajadust hinnata, kas see annab olulist teavet ühiskonnas toimumise kohta ja kas uuringu tulemustest saadakse kasu – osalemine ei peaks toimuma lihtsalt osalemise pärast, vaid sellest peaks Eesti kasu saama. Seejuures peab hindama tulu ja kulu suhet, uus info võib viidata teadmata vajadustele, kuid ainult info teadasaamine pole piisav argument uuringus osalemiseks, kui sellega kaasnevad liiga suured kulud.

Samas on poliitikakujundajate hinnangul oluline vaadelda rahvusvaheliste uuringute põhiväärtust ühiskonnale ka laiemalt, oluline on nende uuringute võrdlus välisriikidega, Eesti lõimitus läänelikku mõtteruumi ja ühiskonnakäsitlustesse, dialoogis osalemine. Teaduskoostöö tegemise võimalus toob avalikkusesse uusi vaateid ja probleemipüstitusi. Vajalik on hinnata uuringute väärtust ka teistes sfäärides- teadlaste, ajakirjanike ja avaliku arvamuse vahendusel jõuavad uuringute tulemused ka poliitikakujundajateni. Ministeeriumide hinnangul tuleb arendada ja toetada teadmuspõhist poliitikakujundamist, mis toetuks selgetele teaduslikele allikatele ja kvaliteetsele andmestikule. Uuringuandmetel peab olema võimalikult lai kasutajaskond. Hindama peab kombinatsiooni kasust, mitte ainult kasu ühe või teise osapoole jaoks.

3.2. Uuringute koordineerimine

Poliitikakujundajate arvamused Eesti osalusega rahvusvaheliste ühiskonnauuringute keskse koordineerimise osas jagunesid kaheks. Ühed vastajad leidsid, et uuringute korraldus ei peaks olema Eestis kekselt koordineeritud. Võiks olla kohustus teavitada ministeeriumeid ja teisi uuringutega tegelevaid asutusi kavandatavatest uuringutest. See võimaldaks asutustel sarnastel teemadel küsitlusi kooskõlastada ja annaks valdkonna spetsialistidele võimaluse poliitikakujundamiseks vajalike uuringute kavandamisel kaasa rääkida, nt. küsimustike kujundamisel (riigispetsiifilised küsimused) ning uuringute läbiviimisest lähtuvalt enda ajakava ja rahaliste vahendeid planeerida. See võib vähendada dubleerimisi ja vajadust eraldi uuringute tegemise järele. Kui ministeerium peab vajalikuks rahvusvahelises uurimisprojektis osaleda, on võimalus seda täielikult või osaliselt rahastada.

Teised leidsid, et uuringute korraldus peaks olema kekselt koordineeritud, kas Riigikantselei või Sotsiaalministeeriumi poolt. Puudub üldine arusaam, missuguseid andmeid ja millise sagedusega Eestis vajatakse. Keskse korraldusega saab seda muuta ja ühtlasi tekitada arusaama, kus neid andmeid saaks mujal rakendada. Keskne koordineerimine Riigikantselei poolt aitaks korrastada andmete kasutamist ning andmete kogumise ja analüüsiga seotud põhimõtteid, nt saaks andmeid koguda ja riigiasutustele kättesaadavaks teha Statistikaamet Riigikantselei tellimusel.[25] Ministeeriumite analüütikutele tekiks juurdepääs andmetele, mis aitaks kaasa poliitikakujundamise sisendi paranemisele. Teadlased aga saaksid õiguse kasutada andmeid oma teadustöödes. Oluline on otsustada, kus riigina tahame olla ja osaleda, kas ELi või maailma kontekstis, mida riigina kekselt ühelt või teiselt uuringult saame.

Uuringute kvaliteedi vaates on oluline, et uuringute tellijal oleks sisuline kompetents ja huvi uuringutulemuste kasutamise vastu. Tehniliselt võiksid uuringute läbiviimist koordineerida ka Eesti Teadusagentuur või Statistikaamet, ent sellisel juhul nõrgeneks uuringute seos poliitikakujundusega, väheneda või kaduda võib omanikutunne ja uuringutes osalemine võib muutuda formaalsuseks.

3.3. Osalusintervallide hajutamine

Poliitikakujundajate arvates ei tohiks Eesti rahvusvahelistes uuringutes osalemine katkeda, muidu kaob võimalus teostada võrdlusi eelnevate aastate ja teiste riikidega. Uuringu regulaarsus aitab kaasa kogutavate andmete kasutamisele poliitikakujundamisel – seires ja mõjude hindamisel. Pikaajalised uuringud on aluseks strateegiadokumentide koostamisele, mis on enamasti koostatud 10–15 aastaks. Arengukava elluviimise aruannet koostatakse iga-aastaselt ja võimalusel on ministeeriumid kasutanud trendide ilmestamiseks ühiskonnauuringute uuemaid tulemusi. Rahvusvahelistes uuringutes

[25] Riigikantselei ise seda ettepanekut ei toetanud.

osalemise väärtus on võrreldavus teiste riikidega, mistõttu ei saa osalemisotsuseid teha vaid ministeeriumide vajadustest lähtuvalt. Samuti on erinevatel aastatel erinevad teemad, millest tuleks osalusintervalli muutmisel loobuda. Arenguindikaatorite seireks on rahvusvahelisi uuringuid võimalik kasutada eeldusel, et uuringu sagedus on seireks piisav.

Mõnes uuringus võiks Eesti poliitikakujundajate arvamuse kohaselt ilma poliitikakujundust mõjutamata osaleda väiksemas arvus küsitlusvoorudes, nt kallimates uuringutes võiks osaleda igas teises voorus. Paraku ei ole selline soovitus realistlik, sest kallimad uuringud on paneeluuringud (nt. SHARE), mille laineid uuringu metoodika ja rahvusvaheliste konsortsiumide reeglid vahele jätta ei võimalda (vt aruande alapeatükk 2.2). Osalusintervalli hajutamine sõltub eelkõige uuringu teemast ja kulust. Rahvusvahelistel uuringutel on poliitikakujundajate arvates liiga pikk tööprotsess (andmekorje, analüüs ja tulemuste avalikustamine). Nende arvates on tulemusi vaja saada kiiremini kui nt 4–6 aastase intervalli tagant. Kirjeldatud vastustest nähtub, et poliitikakujundajatel on keeruline eristada rakendusliku iseloomuga uuringuid (nt kiireloomulised seireuuringud) ja alusuuringuid (käesoleva projekti teema). Viimased on loodud põhjaliku alusteabe loomiseks mingi rahvusvahelise programmi järgi, mitte kindlate indikaatorite monitoorimiseks.

3.4. Koostöö uuringumeeskondadega

Poliitikakujundajad on teinud vaadeldavate uuringute meeskondadega regulaarset koostööd suhteliselt vähe. Kahel ministeeriumil (Siseministeerium ja Sotsiaalministeerium) on regulaarne koostöö Euroopa Sotsiaaluuringu meeskonnaga, mis peamiselt väljendub info vahetamises, aga ka erimoodulite küsimustike väljatöötamises, andmete jagamises ja teiste valdkondade esindajatele uuringutulemuste tutvustamises, kaks ministeeriumit (Haridus- ja Teadusministeerium, Sotsiaalministeerium) on toetanud ka (osaliselt) andmekogumist. Justiitsministeeriumil on koostöö EUKO ja Sotsiaalministeeriumil on olnud hea koostöö EPSU uurimismeeskonnaga. EUKO uuringu puhul on olnud võimalus kaasa rääkida küsitlusankeedi täiendamises, sh Eesti-spetsiifilistes küsimustes. Kaks ministeeriumit (Haridus- ja Teadusministeerium, Justiitsministeerium) on toetanud EUKO uuringu läbiviimist. EPSU uuringut on püütud esitada riiklikku statistikatööde loetellu, Statistikaametile on tehtud uute näitajate kogumise ettepanek soovitud ja tegelike laste arvu hindamiseks. Sotsiaalministeerium on teinud varasemalt koostööd ka SHARE meeskonnaga (andmete kogumise voorude ettevalmistamine, küsimuste lisamine ankeeti ning vähemalt kord ka andmete kogumise osaline toetamine), kuid praegu regulaarset koostööd ei toimu.

3.5. Uuringute rahastamine

Poliitikakujundajatel oli sarnaselt koordineerimisega ka rahastamise korralduse kohta erinevaid arvamusi. Ühe arvamuse kohaselt rahastamise jaotamist erinevate allikate vahel ei toetata. Kuna nende uuringute puhul on tegemist eelkõige alusuuringutega, võiks nendes osalemise baasrahastus olla tagatud Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) teadusrahastuse vahenditest. Pikaajaline andmete kogumine on oluline sisend Eesti teaduse edendamisel ja kui selle rahastamine jääb vaid ministeeriumite ülesandeks, võib andmestike järjepidevus katkeda.

Teise arvamuse kohaselt leiti jällegi, et üldiselt ei peaks välistama ühtegi rahastusallikat (riik, välisvahendid, ülikoolid), kui on selged kokkulepped, kes ja millises osas on valmis uuringut rahastama. Jätkusuutlikkuse mõttes peab algusest peale olema väga selge arusaam, et riigile olulistel teemadel peab tulema rahastus riigieelarvest. Välisvahendeid võib kasutada, kuid peab olema arusaam, et

välisvahendid saavad ühel hetkel otsa. Välisvahendite osas oldi siiski pigem arvamusel, et välisvahendid ei sobi oma tsüklilisuse, ühekordse ja kiiresti muutuva olemuse tõttu püsivate uuringute rahastamiseks.

Projekti meeskonna arvates tuleks vastutust jagada ülesannete kaupa, kus riik vastutaks andmete kogumise ettevalmistamise, andmete kogumise ja töötlemise eest, mis tagaks järjepidevuse andmete saamisel ja uuendamisel, ministeeriumid vastutaksid oma analüüsivajaduse selgitamise ja kirjeldamise eest ning ülikoolid teadustöö ja teaduskoostöö eest. Riik peaks uuringuid rahastama, kui tulemusi oleks vaja poliitikakujunduseks, ja ülikoolid lähtuvalt oma huvidest, ent püsivat rahastamiskohustust ei saa ülikoolidele panna.

3.6. Poliitikakujundajate ettepanekud rahastamise korraldamiseks:

- Kui uuringutes osalemise vajadus lähtub riigis kokkulepitud valdkondlikest arenguvajadustest, tuleks neid rahastada valdkondlikest eelarvetest.
- Kui eesmärgiks on alusteadustega tegelemine, sh. jätkusuutlike sotsiaalteaduste tagamine või ühiskonna toimimise üldine mõtestamine saadud andmete toel, peaks seda rahastama HTM-i teadusrahastuse eelarvest, kuna Haridus- ja Teadusministeerium vastutab teaduspoliitika, sh. alusteaduste kestlikkuse eest.
- Töötada välja püsiv ja läbipaistev rahastamise mudel, mis võib ka erinevaid rahastamise vahendeid kombineerida. Oluline on silmas pidada võrdse kohtlemise printsiipi, et sotsiaalteadustele ei tekiks teistest valdkondadest paremaid ega halvemaid tingimusi.
- Kui uuringu andmestik on ministeeriumi jaoks väärtuslik, siis peaksid ministeeriumid rahastama uuringu andmetele tuginevaid analüüse, ülevaadete koostamist konkreetsete tellimustööde kaudu. Kui uuringul puudub otseselt huvitatud ministeerium, aga uuringu teemat ja osalemist on hinnatud vajalikuks ühiskonna vaates laiemalt, peaks uuringu põhitegevusi (andmekorje, metoodika arendamine, jne.) rahastama teadusrahastuse vahenditest.
- Vaja on välja töötada pikaajalised ühiskonna ja riigi arengu seiramiseks vajalike uuringute rahastamise skeemid, mis oleksid riigiülesed, ega sõltuks ühe konkreetse valdkonna prioriteetidest, nende muutumisest. Siiani on toimunud uuringute rahastamine killustatult, järjekindla rahastamise leidmine andmete kogumiseks tagab uuringute metodoloogia järjepidevuse ja andmete parema kvaliteedi. Olukorra parandamiseks on vaja pikka teemade vaadet ja läbirääkitud ajakava.

4. Rahvusvahelise kaardistuse kokkuvõte

Uuringu üheks lähteülesandeks oli välja tuua head praktikad rahvusvaheliste suurte sotsiaaluuringute korraldamisel teistes riikides (eelkõige Soome, Leedu, Saksamaa). Sellise riikide valikuga on kaetud erinevad regioonid (Baltimaad, Põhjamaad ning Lääne-Euroopa).

Tabel 5. Riikide osalus rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes

Uuring	Osalevate riikide arv	Sh sellesse uuringusse kaasatud välisriigid
ESS	41[26]	Soome, Saksamaa, Leedu, Rootsi
EPSU/GGS	21[27]	Saksamaa, Leedu, Rootsi
SHARE	28 + Iisrael[28]	Soome, Saksamaa, Leedu, Rootsi
WVS	120 riiki[29]	Soome, Saksamaa, Rootsi
EUKO	19 Euroopa riiki[30]	Soome, Saksamaa, Leedu
ISSP	44, neist 26 Euroopa riiki[31]	Soome, Saksamaa, Leedu, Rootsi

Lähtudes antud ülesandest pöördusime nimetatud riikide (lisaks veel Rootsi) rahvusvahelistes sotsiaaluuringutes osalevate asutuste poole nelja küsimusega:

1. Kuidas on teie riigis korraldatud vastava uuringu rahastamine?
2. Mis asutus/organisatsioon viib ellu andmete kogumist teie uuringu jaoks?
3. Kuidas leitakse andmete kogumist läbiviiv asutus/organisatsioon?
4. Kuidas on teie riigis korraldatud rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes osalemine?

Esimese küsimusega soovisime saada selgust, kas nendes riikides on olemas eraldi rahastusskeeem selliste uuringute rahastamiseks, kas neid uuringuid rahastab mõni ministeerium või teadusnõukogu ning kas rahastus on eraldi iga küsitluslaine jaoks või on tegemist pikemaajalise toetusega. Samuti soovisime teada, milline on keskmine küsitluslaine maksumus.

Teise ja kolmanda küsimusega käsitles seda, mil moel on organiseeritud andmete kogumine ning kuidas leitakse küsitluste läbiviijad.

Neljas küsimus puudutas suurte rahvusvaheliste sotsiaaluuringute korraldust neis riikides: kas tegemist on keskselt koordineeritud tegevusega; milline asutus/organisatsioon sellega tegeleb ning kui keskne koordinatsioon puudub, siis kuidas otsustatakse osalus sellistes uuringutes.

Vastused laekusid viie uuringu kohta, kuid mitte kõigi uuringute kohta kõigis neljas riigis. Nende uuringute kohta, millel vastuseid ei laekunud, proovisime leida teavet nende uuringute kodulehtedelt, aga nagu allpool toodud tabelist nähtub, siis on erinevad uuringud riigiti kaetud ebaühtlaselt.

[26] https://www.europeansocialsurvey.org/about/participating_countries.html
[27] https://en.wikipedia.org/wiki/Generations_and_Gender_Survey
[28] http://www.share-project.org/organisation/share-country-teams.html
[29] https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp
[30] https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/reports/EU-Kids-Online-2020-10Feb2020.pdf
[31] https://issp.org/members/member-states/

Tabel 6. Rahvusvaheliste ühiskonnauuringute välisriikide esindatus uuringu küsitluses

Riik	Vastanud uuringu(d)
Soome	EUKO, SHARE, GGS, ESS, ISSP
Rootsi	GGS
Leedu	SHARE, ESS, ISSP
Saksamaa	EUKO, GGS

WVS/EVS uuringu puhul vastuseid ei laekunud, põhjuseks ilmselt see, et nende uuringute lainete vahed on väga suured ja viimases laines kõik meid huvitavad riigid ei osalenud. GGS (Gender and Generations Survey) on küsitletud riikides vaste Eesti EPSU uuringule.

Alljärgnevalt on esitatud tulemuste kokkuvõte ülaltoodud nelja küsimuse kohta vastanud riikide kaupa.

4.1 Uuringute rahastamine

Soomes puudub keskne sotsiaaluuringute infrastruktuuri rahastus (edaspidi on iga vastuse puhul toodud nende uuringute nimed, mille koordinaatorid need aspektid välja töid). SHARE, GGS, ISSP rahastus tuleb ministeeriumitest või huvitatud organisatsioonidelt (pensionifondid). ESS-i rahastus tuleb läbi Soome Akadeemia infrastruktuuride komitee FIRI (Research infrastructures as collaborative platforms)[32]. EUKO uuringut rahastas 2017–2019 Soome Haridusministeerium Riikliku Audiovisuaalse Instituudi KAVI (Kansallinen audiovisuaalin institutti) kaudu. ISSP uuringut rahastab kaudselt Soome Haridusministeerium Tampere Ülikooli kaudu.

Kõiki vastanud uuringuid rahastatakse lainete kaupa.

Tabel 7. Rahvusvaheliste ühiskonnauuringute lainete maksumus ja valimi suurus Soomes

Uuring	Ühe laine maksumus (euro)	Vastanute arv
GGS	150 000	6000
SHARE	800 000	3300
EUKO	70 000	1200 – 1400
ISSP	Keskmiselt 35 000	1000
ESS	Viimane (10.) laine 1 395 000	1550

Allikas: rahvusvahelise kaardistuse küsitlus

Saksamaa: GGS uuring on Saksamaal osa FReDA-st (The German Family Demography Panel Study)[33] ehk Saksa perekonna demograafilisest paneeluuringust, mida kuni 2024. aastani rahastab Saksamaa Haridus- ja Teadusministeerium. Ministeerium rahastas GGS-i 1 ja 2 lainet. Positiivse otsuse korral võtab üle uuringu pikemaajalise rahastamise, kaasa arvatud järgmise ehk 3. laine rahastamise. Keskeltläbi maksab ühe laine uuring 1 miljon eurot, 20 000 vastajat esimeses laines ja 18 000 teises laines. EUKO 2019. a laine puhul maksid uuringu läbiviijad 94 500 eurot (ilma käibemaksuta) uuringufirmale.

[32] https://www.aka.fi/en/research-funding/apply-for-funding/calls-for-applications/apply-now2/firi-research-infrastructures-as-collaborative-platforms/

[33] https://www.freda-panel.de/FReDA/EN/About-FReDA/About-FReDA.html

Leedu: Leedu teadusnõukogu rahastab sotsiaal- ja humanitaarteaduste infrastruktuure teaduse teekaardi meetme[34] raames, st need uuringud konkureerivad samadel alustel teiste infrastruktuuri taotlustega.. Teadusasutused/ülikoolid peavad katma 30% uuringutega seotud kuludest. Leedu teaduse infrastruktuuri teekaart on sarnane Eesti teekaardiga, mis muuhulgas tähendab, et mingi infrastruktuuri teekaardile kandmine ei taga automaatselt selle rahastust, vaid rahastust tuleb igas voorus uuesti taotleda. Analoogselt Eesti praktikaga otsustab Leedu valitsus teekaardi objektide liitumise ESFRI ERICutega.

Uuringulainete maksumused Leedus on esitatud tabelis 8.

Tabel 8. Rahvusvaheliste ühiskonnauuringute lainete maksumused ja valimi suurused Leedus

Uuring	Ühe laine maksumus	Vastanute arv
SHARE	7. laine –288 000	2000
	8.laine – 278 000	1600
	9. laine – 278 000	1600
ESS	9. ja 10. laine – keskmine kulu 110 000 laine kohta	1600–1700
	11. laine –eeldatavalt kuni 180 000	
ISSP	Välitööde kulu 22–26 000 eurot, lisanduvad tõlke, dokumenteerimise, koordineerimise ja teavituskulud. Kulud kaetakse iga laine puhul ühekordselt	Andmed puuduvad

Allikas: rahvusvahelise kaardistuse küsitlus

Kokkuvõtteks võib öelda, et uuringulaines vastanute suurusjärgud vaadeldud riikides on sarnased Eestis läbiviidud küsitlustega (vt joonis 2).

Rootsi: GGS on taotlenud rahastust kahest uurimisnõukogust läbi infrastruktuuri taotlusvoorude. Uuringu rahastus on lainepõhine. 2012. a laine maksis 12–13 miljonit Rootsi krooni, 2021. a laine 3 miljonit Rootsi krooni. Sihtgrupi suurus oli 30 000 inimest, vastanuid oli 8082 (vastuste protsent 27%). Kahe laine maksumuse suur erinevus on tingitud asjaolust, et 2012. aastal viis küsitluse läbi kommertsfirma, 2021.aastal aga Rootsi statistikaamet.

Rahastamise põhimõtted uuringute kodulehtede info põhjal

WVS-i kodulehel on välja toodud uuringu rahastamise põhimõte, mille kohaselt iga maa uuringu põhitäitja ülesandeks on ka leida uuringu läbiviimiseks vajalik rahastus: *The non-profit organization depends upon the willingness and capacity of Principal Investigators in each country to raise local resources*.[35] Samal lehel on ka eraldi välja toodud need organisatsioonid, kes partneritena rahastasid 2017–2021 laine läbiviimist: Saksamaa puhul oli selleks GESIS (Leibniz-Institute for the Social Sciences), Eesti, Leedu ja Soome puhul sellist toetajat välja ei ole toodud.

[34] https://www.lmt.lt/en/science-policy-implementation/open-science/lithuanian-roadmap-for-research-infrastructures/2936

[35] https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp

SHARE kodulehel on Eesti rahastajatena välja toodud Haridus- ja Teadusministeerium, Sotsiaalministeerium ja Tallinna Ülikool.[36]

ISSP on ise oma uuringuid finantseeriv assotsiatsioon. [37]

ESS puhul peavad osalejad riigid katma kesksed koordineerimiskulud (liikmemaksud + riigi SKP põhjal arvutatud summa). Lisaks peab iga riik ise katma välitööde ja ja kohaliku koordineerimisega seotud kulud.[38]

GGS kodulehel rahastamispõhimõtete kohta info puudub, samuti ei ole seda EUKO kodulehel.

4.2. Andmete kogumise praktikad

Andmete kogumise läbiviimine on küsitletud riikides toimunud erinevate uuringute puhul erinevalt.

Soome EUKO uuringu puhul tegeleb andmete kogumisega ülikool, SHARE, GGS andmed kogub küsitlusfirma (Taloustutkimus), ESS andmed Statistikaamet koostöös Turu Ülikooliga. ISSP uuringu puhul on tegu kolme asutuse koostööga: Tampere Ülikool, Statistikaamet kuni aastani 2021, edasi plaanitakse kaasata küsitlusfirma, ja Soome sotsiaalteaduste andmearhiiv.

Saksamaa: EUKO kasutab küsitlusfirma teenust. GGS-i esimese laine puhul tegeles andmekorjega Institute for Applied Social Sciences (erafirma), alates 2020 viib küsitlust läbi GESIS – Leibnitz Institute for the Social Sciences.

Leedus kasutatakse kõigi uuringute puhul küsitlusfirmade teenust. Rootsi uuringute puhul on küsitluste läbiviijaks Rootsi Statistikaamet.

Nagu ülaltoodust näha, rakendatakse erinevates riikides erinevaid lähenemisi. Riigi statistikaameti kasutamine läbiviijana eeldab pikaajalist koostöölepet, kuid tagab ka andmete stabiilse kvaliteedi. Küsitlusfirmade kasutamine eeldab võrdlevate pakkumiste võtmist, mis mõnel juhul võimaldab uuringu hinda madalamal hoida. Samas tuleb silmas pidada, et küsitlusfirmad peavad omama varasemat kompetentsi selliste suurte küsitluste läbiviimisel ning nende küsitlusmetoodika peab vastama uuringu spetsiifikale ning olema kooskõlas rahvusvahelise praktikaga. Samuti on hankeprotsess rohkem aega ja ressurssi nõudev, kuna hanked võidakse vaidlustada. Piiranguks võib olla ka sobivat metoodikat kasutatavate küsitlusfirmade väike arv või üldse selliste firmade puudumine. Andmete korjamine uuringu enda tegijate poolt tähendab olulist koormust uuringuga seotud teadlastele ning piiratud inimressursi puhul võib korjeaeg osutuda väga pikaks.

4.3. Andmeid koguvate asutuste/organisatsioonide leidmine

Kõigis küsitletud riikides on väga erinevad praktikad. Soome: GGS, SHARE uuringute puhul kasutavad hankeid, ESS kasutab otsepakkumusi, samuti kasutab kolme otsepakkumust ISSP. Saksamaal EUKO kasutab hankemeetodit, GGS kaasas andmekorjesse kohalikud registribürood üle Saksamaa. Leedus ESS, ISSP kasutavad hankemeetodit, SHARE puhul korraldab andmekogumise hanke SHARE-ERIC. Rootsis on GGS pöördunud ka küsitlusfirmade poole, aga otsus langes Statistikaameti kasuks, põhjenduseks oluline erinevus kommertsläbiviijate poolt pakutud hindadest.

[36] http://www.share-project.org/organisation/funding.html?L=0
[37] https://issp.org/about-issp/organization/
[38] https://www.europeansocialsurvey.org/about/funding.html

4.4. Uuringute koordineerimine

Alljärgnevalt võtame kokku senise uuringute koordineerimise praktika vaadeldud riikides.

Soomes puudub keskne koordineeriv asutus/organisatsioon, aga Soome Akadeemia infrastruktuuri komitee otsustab taotluste alusel, milliseid uuringuid nad toetavad. See tähendab, et kõik uuringud võistlevad omavahel rahastuse pärast. Uuringuid algatavad alt-üles-põhimõttel uurimisgrupid, asutused või üksikuurijad. Ühtegi uuringut pole algatatud keskselt (riiklikult) ehk ülalt-alla.

Saksamaal puudub samuti keskne uuringuid koordineeriv asutus/organisatsioon. Uuringute algatamine on alt-üles-initsiatiivil.

Leedus uuringute keskset koordineerimist pole, aga ESS ja SHARE on Leedu teaduse infrastruktuuride teekaardi objektid. Kõik uurimisgrupid võistlevad Leedu teadusnõukogurahastuse pärast samadel alustel. Pikaajalisi uuringute finantseerimise kokkuleppeid ei ole. Initsiatiiv uuringutes osalemiseks tuleb kas teadusgruppidelt või teadusasutustelt. ESFRI ERIC-tes osalemise otsused langetab valitsus. ISSP uuringut viivad koostöös läbi Kaunase Tehnoloogiaülikool ja Kaunase Vytautas Magnuse Ülikool.

Rootsi: Rootsi teadusnõukogus toetab sotsiaaluuringute infrastruktuuride koordineerimist Võrdlevate uuringute keskuse CORS konsortsium, mille liikmeteks on SHARE, ESS, ISSP ja EVS, aga mitte GGS ja EUKO. Uuringute algatus on nagu teisteski riikides alt-üles-põhimõttel teadlasgruppide või ülikoolide poolt.

Kokkuvõtteks

Vaadeldud nelja riigi praktika suurte rahvusvaheliste sotsiaaluuringute koordineerimisel ja rahastamisel on üsnagi sarnane Eesti olukorrale. Sarnaselt Eestile on kõigis vaadeldud riikides suured rahvusvahelised sotsiaaluuringud algatatud alt-üles-initsiatiivil kas uurimisgruppide või ülikoolide poolt. Riigi poolt koordineeritud lähenemine (sisuliselt riigi huvidest lähtuv tellimus) nende uuringute ellukutsumisele või rahastusele puudub.

Teiseks võib välja tuua, et kõigi uuringute läbiviijatel puudub kindlus uuringute jätkusuutlikkuse tagamisest, sest vähest eranditega otsustatakse uuringute rahastamine iga laine puhul eraldi. Isegi kui riigis on olemas teadusinfrastruktuuride rahastamise meede (Leedu, Soome), siis peavad sotsiaaluuringud konkureerima rahastusele samadel alustel teiste infrastruktuuri objektidega.

Küsitluste läbiviija leidmiseks kasutatakse enamasti hankemeetodit, riigi statistikaameteid kaasatakse küsitluste läbiviimisesse üksikute uuringute puhul. Hangete puhul on eelduseks riigis vastavat metoodikat omavate firmade olemasolu, puuduseks on see, et iga uue laine puhul tuleb hange uuesti läbi viia, mis on ühest küljest aeganõudev protsess, aga teiselt poolt võib probleemiks olla see, et tulemused ei pruugi olla eri lainete puhul enam võrreldavad. Samuti kasutab ainult Saksamaa GGS uuring olemasolevate registrite andmeid, mis viitab asjaolule, et erinevates registrites olevate andmete ristkasutuse võimalus on kas väga piiratud või nende ühildamine konkreetse sotsiaaluuringuga problemaatiline.

Ülaltoodust lähtudes tuleb konstateerida, et vaadeldud nelja riigi puhul ei ole võimalik tuvastada nende tegevuses rahvusvaheliste suurte sotsiaaluuringute läbiviimisel selliseid praktilisi eeliseid või häid näiteid, mida oleks võimalik Eestis üle võtta. Erandiks on Rootsi Võrdlevate uuringute keskus CORS (COMPARATIVE RESEARCH CENTER SWEDEN).[39] CORS on riiklik konsortsium, mis koordineerib ja toetab uuringutepõhiseid sotsiaalteaduste uurimisprogramme Rootsis. Käesolevas uuringus käsitletud kuuest uuringust kuuluvad CORSi koosseisu ESS, EVS, ISSP ja SHARE. Seega võiks CORSi laadset skeemi kasutada ka Eestis suurte rahvusvaheliste sotsiaaluuringute edasisel koordineerimisel.

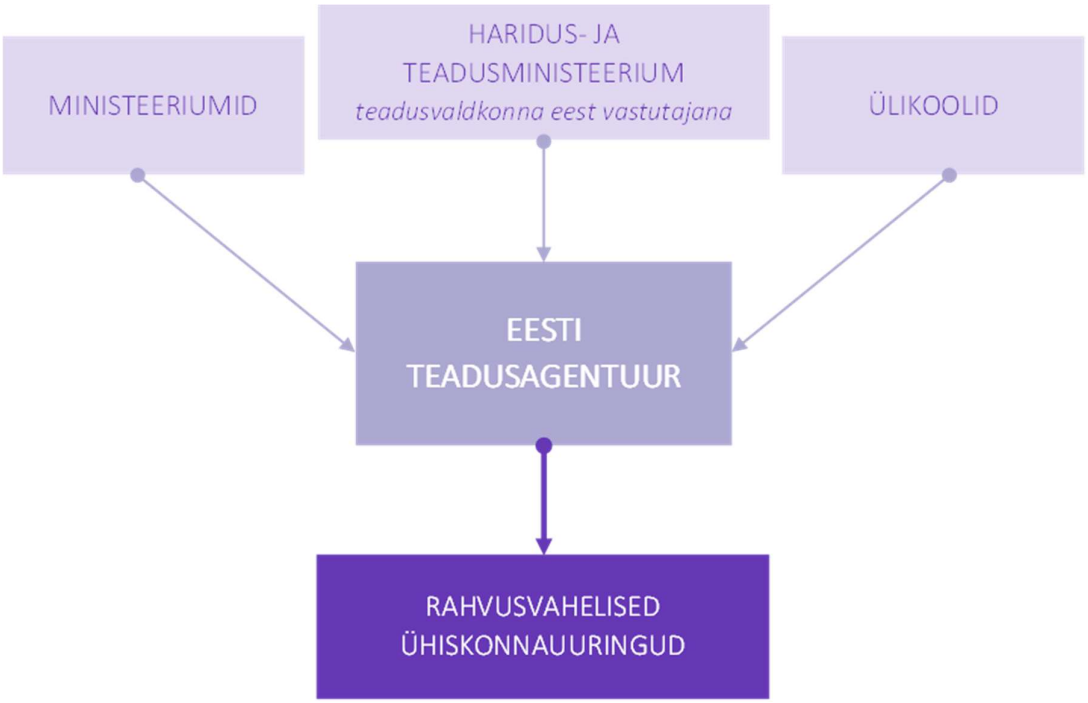
[39] https://cors.se/en/widget-en/

5. Järeldused ja soovitused

Projekti eesmärk oli analüüsida Eesti osalemist kuues rahvusvahelises ühiskonnauuringus, sh nende uuringute väärtust poliitikakujundamise seisukohalt ning pakkuda välja, kuidas oleks kõige asjakohasem neid uuringuid korraldada. Tehti intervjuud uuringute juhtidega ja poliitikakujundajatega. Lisaks viidi läbi intervjuud rahvusvaheliste uuringute välispartneritega (Soome Rootsi, Leedu, Saksamaa). Käesolevas osas välja toodud poliitikasoovitusi arutati riigiasutuste esindajatega ja tutvustati uuringute koordinaatoritele.

Nii objektiivselt mõõdetavate omaduste (valimi suurus, küsitluse sagedus, rahvusvaheline ulatus jne) kui raskemini võrreldavate karakteristikute (teemade olulisus, otsene ja kaudne kasu Eestile, kaal rahvusvahelises teaduses) poolest on uuringud erinevad. Kogutud teave näitab, et nende uuringute hulgas ei ole väljapaistvalt nõrku või ebaolulisi uuringuid. Kogutud info alusel võib väita et ESS tõusis nimetud kuuest uuringust esile kui kõige enam kasutatud ja teadvustatud uuring. ESSi laiema kasutuse taga on ka ka suure tõenäosusega selle meeskonna väga aktiivne tegevus oma tulemuste tutvustamisel ja rahstuste otsimisel. Kindlasti on teistel uuringumeeskondadel siin nendelt palju õppida. ISSP leidis kahtlemata kõige väiksemat kasutust ja tema tuntus oli ka kõige tagasihoidlikum. Ülejäänud nelja on keeruline kuidagi omavahel prioritiseerida, sest kõik tegelesid väga oluliste ja erinevate teemadega (demograafia, laste internetikasutus, vananemine ning väärtused), mille tähtsus globaalseid arenguid arvates ainult kasvavad. Nendele teemadele adekvaatset vastet registrites täna kindlasti ei leia. Kõik uuringud on rahvusvaheliselt kõrgel tasemel ja nende läbiviimine Eestis on olnud hästi korraldatud. Vaatamata teatavale kattuvusele ei ole uuringute vahel märgatavat dubleerimist ning uuringud täiendavad rahvusvaheliselt võrdlevat vaadet Eestile.

Kuna uuringute järele on vajadus, aga nende tegemiseks vajaliku rahastuse tagamine pole leidnud head lahendust, pakutakse analüüsi tulemusel välja uudne ja senistesse finantseerimisskeemidesse mittemahtuv rahastamismudel. See on projektimeeskonna strateegiline otsus ja antakse endale aru, et selle mudeli rakendamine (ja ka rakendamise ettevalmistamise käivitamine) vajab poliitilist tahet ning otsust. Tänase teadusrahastuse süsteemi juures on pädev taolisi soovitusi Valitsusele tegema Teadus- ja Arendusnõukogu.

Joonis 3. Rahvusvaheliste ühiskonnauuringute rahastusmudeli ettepanek

Aruande koostajad ei välista, et mõne uuringu puhul võib kasutada pikemat intervalli (näiteks ISSP), osaleda uuringus üle aasta ja keskenduda nendele teemadele, mis Eesti riigi strateegiliste valikute raames on suurema kaaluga. See võiks anda teatava rahalise kokkuhoiu. Siinkohal on oluline silmas pidada, et selle projekti kestvust ja mahtu arvestades ei saanudki eesmärgiks olla uuringute kulu-tulu analüüsi tegemine. See eeldaks teistsusguseid kompetentse ja meetodeid, kui need mis olid täna projektimeeskonna käsutuses.

Uuringute jätkumise huvides tehakse järgnevad soovitused, mis on sünteesitud uuringu käigus kogutud andmetel, sh poliitikakujundajate tehtud ettepanekutel:

- Eesti osalemise jätkamiseks rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes tuleks luua riiklik rahastuse süsteem, mis arvestaks ühiskonnaandmete vajadust pikemas perspektiivis. See tagaks uuringute järjepidevuse ja kvaliteedi Eestis. Siiani on toimunud selliste uuringute rahastamine killustatult ja praeguse korralduse jätkumisel on suur risk Eesti osaluse katkemiseks mitmetes rahvusvahelistes uuringuprogrammides.
- Vaja on välja töötada püsiv ja läbipaistev rahastamise mudel, mis võib ka erinevaid rahastamise allikaid kombineerida. Oluline on silmas pidada võrdse kohtlemise printsiipi, et sotsiaalteadustele ei tekiks teistest valdkondadest paremaid ega halvemaid tingimusi.
- Rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes osalemise vajalikkuse ja keskse rahastamise põhimõtete kokkuleppimine võiks toimuda Eesti Teadusagentuuri eestvedamisel selle juurde moodustatud Ühiskonnauuringute nõukogus. ETAg võiks olla sobivaks n-ö poliitikaväliseks institutsiooniks, kuna tal on teadusrahastuse haldamise kompetents ja kogemus. See eeldab riigi tasandi kokkulepet, mille alaseid soovitusi Valitsusele on pädev tegema Teadus- ja Arendusnõukogu (TAN).

- Kui rahastamine koondatakse ühte kohta, nt ETAg-isse, siis oleks sinna vaja asjatundjate kogu – Ühiskonnauuringute nõukogu, mis teeb strateegilised valikud (kui lisanduvad uued rahvusvahelised ühiskonnauuringud jne) ja otsustab rahaliste ressursside jaotuse taotluste põhjal. Nõukogu võiks võtta muuhulgas ka suurema rolli ühiskonnauuringute alase teabe levitamisel ja koordineerimisel. Nõukogu koosneks ministeeriumide esindajatest (nt teadusnõunikud) ja teadlastest (valdkondlikud asjatundjad) ning komisjoni tegevuse ja funktsiooni täpsustamiseks koostataks statuut.
- Tuleks luua rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes osalemise programm või fond, mille raames pannakse lisaks rahastamise allikatele ja eelarve mahule paika uuringute rahastamise kord, millise sagedusega ja järjekorras uuringuid rahastatakse, võttes sealjuures arvesse uuringute teemasid, nende kattuvust ning teaduslikku ja ühiskondlikku prioriteetsust. Loodavas programmis või fondis oleks ka teadusasutustel rahaline omaosalus (10–15%). Fondi rahastatakse Ministeeriumite sihtotstarbelistest eraldistest.
- Kui uuringutes osalemine lähtub riigis kokkulepitud valdkondlikest arenguvajadustest ja toetab poliitikakujundust, tuleks neid rahastada valdkondlikest eelarvetest. Alusteadusesse panustava uuringu puhul peaks seda rahastama HTM-i teadusrahastuse eelarvest, kuna HTM vastutab teaduspoliitika, sh alusteaduste kestlikkuse eest. Kui rahvusvahelistes uuringutes osalemine teenib mõlemat tüüpi eesmärke, siis on põhjendatud rahastuse kombineerimine valdkondlikest eelarvetest ja HTM-i teadusrahastuse eelarvest, mis reeglina on konkurentsipõhine. Kuna eelduslikult on rakendus- ja alusuuringute osakaal võrdne, siis võiks see jagunemine olla 50% HTM-i valdusalast ja 50% valdkondlikelt ministeeriumidelt. Kui poliitikakujundajad leiavad, et see jaotus on teistsugune, siis tuleks proportsioone vastavalt muuta.
- Uute rahvusvaheliste uuringutega liitumine võiks toimuda konkurentsipõhiselt (kuna käimasolevates uuringutes osalemist loetakse oluliseks, siis nende lõpetamine (või peatamine) toob endaga kaasa olulisi probleeme, sh seoses andmete võrreldavusega, mistõttu alustatud uuringutes osalemine ei peaks otseselt sõltuma konkurentsipõhisest loogikast). Kui otsustatakse Eesti osalus mõnes uuringus, peaks uuringumeeskonna selgitama välja konkurentsipõhiselt, st uuringu läbiviijaks võiksid kandideerida erinevad teadusrühmad, kelle hulgast valitakse parim.
- Rahastamise kindlustamiseks ja uuringute tegemise süsteemsuse tagamiseks võiks rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes osalemise programmi või fondi koondada iga-aastaselt u 600 000 eurot, mida kasutatakse nende uuringute tegemiseks.
- Rahvusvahelised sotsiaaluuringud tuleks komplektina lülitada uue riikliku teadustaristu teekaardi taristuobjektide nimekirja (hakkab kehtima aastal 2024). Kui selline võimalus luuakse (selleks on vaja poliitilist otsust, sest täna ei ole uuringute läbiviimise kulud abikõlblikud), siis tekib võimalus sellise sotsiaaluuringute komplekti taotluse esitamiseks teadustaristu komisjoni, mis saab siis anda hinnangu nende uuringute teekaardile lülitamise kohta. Püsiva osa uuringute rahastamisest võiks HTM-i poolt katta eelarveliselt, lülitades osa kulutusi sotsiaalteadusliku tuumiktaristu kulutuste hulka. Eeskätt hõlmaksid need andmetaristu ülevalpidamise ja andmete haldamisega seotud kulusid (andmete kogumine, hoidmine ja säilitamine, sellega seotud koolitused ja teavitustegevus jms). Ka nende kulude puhul on võimalik rakendada kombineeritud lahendust, et tagada andmetaristu jätkusuutlikkus huvitatud osapoolte koostöös.
- Rahastatud uuringute andmed ja muud tulemused (sh eestikeelne lühikokkuvõte uuringu lainest koos viidetega andmebaasidele ja hinnanguga relevantsusest Eestile) tuleks esitada komisjonile, mis jagab tulemeid omakorda ministeeriumide ja muude riigiasutustega. Uuringute tulemusel kogutud andmete ja muude tulemuste haldamisel (sh nende säilitamine, neile ligipääsu tagamine jne) lähtutakse mainitud kuue uuringu tegemise senisest praktikast

ning eesmärgiks on, et see toimuks kõikide uuringute puhul sarnasel moel. See lihtsustaks protsessi kõikide osapoolte jaoks. Kui see lähenemine rakendub, siis täpsem protsessi kirjeldus tuleks välja töötada koos uuringute tulemuste kasutajate ja uuringute tegijatega, arvestades andmete jagamise nõuete ja nendega seotud juriidiliste reeglitega.

- Uuringute koostööd Statistikaametiga võiks suurendada, kasutades Statistikaametit uuringute tulemuste levitajana. Sellisel juhul on läbiviival uurimisrühmal kohustus pakkuda ka nõustavat tuge lõppandmete kasutajatele. Uuringute käigus tuleks senisest rohkem konsulteerida Statistikaametiga metodoloogilistes küsimustes. Uuringute ühildamine Statistikaameti registriandmetega või ameti abi uuringu läbiviimisel nõuab täiendavate rahaliste vahendite kaasamist, mis peab lähtuma uuringute rahastamise mudelist, sest Statistikaametil puuduvad selliseks tegevuseks täiendavad ressursid.
- Pidevuuringute katkemise ohu tõttu on vaja toimiva lahenduseni jõuda suhteliselt kiiresti. Rahastuse puudusel võib uuringute katkemise oht realiseeruda juba lähimate aastate jooksul.
- Kui praegused reeglid ja/või arengudokumendid takistavad erinevate rahastusallikate koondamist rahvusvaheliste ühiskonnauuringute ühiseks rahastamiseks ja/või nende korraldamise koordineerimist ühest kohast (nt ETAg-ist), siis peaks tegema vastavaid muudatusi, et see oleks edaspidi võimalik.

Projekti meeskonna ettepanekutes väljapakutud Ühiskonnauuringute fond, seda juhtiv nõukogu ja kogu rahastamissüsteemi koordinatsioon läbi ETAg-i peaks andma võimaluse teha pikemaid finantseerimisotsuseid, tagades nii uuringute läbiviimiseks teatud järjepidevuse ja kindlustunde. Aastaid on räägitud sellest, et Eesti teaduse rahastamine on väga konkurentsipõhine ja püsirahastuse komponent võiks olla suurem. Kindlasti on see nii ka ühiskonnauuringute puhul. Seetõttu on ka selles aruandes välja pakutavas mudelis nii konkurentsipõhisuse osa (HTM ja Teadustaristu teekaart) kui püsikomponent (minsteeriumite ja ülikoolide osa).

Kui täna on ministeeriumite tasanditel teadusliku ja andmepõhise otsustuse roll veel võib olla tagasihoidlik, siis siin on loodava Ühiskonnauuringute nõukogu roll väga oluline, sest lisaks teavitamisele võiks see kogu koordineerida ka ministeeriumite vastavate ametnike koolitust, et suurendada ametnike teadlikkust andmete kasutamisel. Loodud teadusnõunike võrgustik on selleks väga õige auditoorium, kellest võiks alustada. Kuna ETAg on palju panustanud teadusnõunike võrgustiku loomisse, siis oleks nende uuringute koordineerimise keskusena neil väga hea võimalus viia teadusnõunike seas läbi nii teavitamist kui vastavaid koolitusi.

Kokkuvõttes tahaksid uuringu autorid veelkord rõhutada, et kas ja mil määral ülalkirjeldatud skeem reaalsuses tööle hakkab, on poliitiliste valikute ning otsustuste koht. Teema vääriks arutamist ka Teadus- ja Arendusnõukogu tasemel, sest lähtudes tänasest praktikast ei ole sotsiaalteaduslikes uuringutes osalemine ja nende korraldamisega seotud kulud abikõlbulikud. Lihtsamalt öeldes ei nähta praktikas sotsiaalteaduslikke uuringud teadustaristu osana. Sellise suhtumise muutmiseks on vaja kõrgeimal tasandil tehtud poliitilist otsust. Tuleb anda endale riigi tasemel aru, et kui me tahame hoida ja tõsta sotsiaalteaduste rahvusvahelist mainet ning tahame tagada sotsiaalteaduse kvaliteeti, siis on meie riigile hädavajalik taolistes rahvusvahelistes võrdlusuuringutes osalemine läbipaistva ja stabiilse rahastusüsteemi toel.

Lühikokkuvõte

Uuringu eesmärk on analüüsida Eesti osalemist kuues olulises rahvusvahelises ühiskonnauuringus, teha kindlaks nende uuringute lisaväärtuse tõhusa ja mõjusa poliitikakujundamise ja elluviimise seisukohalt Eestis ning anda soovitusi, kuidas oleks kõige asjakohasem nendes uuringutes osalemist ja rahastamist Eestis korraldada.

Analüüsitavad ühiskonnuuringud: Euroopa sotsiaaluuring (ESS), Eesti pere- ja sündimusuuring (EPSU) , Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) Maailma väärtuste uuringu (WVS), EU Kids Online (EUKO) International Social Survey Programme (ISSP). Kahe uuringu (ESS ja SHARE) haldamiseks on loodud Euroopa teaduse taristu (ESFRI) konsortsium (ERIC), EPSU on kantud ESFRI teekaardile ja käimas on ettevalmistused ERIC konsortsiumi moodustamiseks.

Kõigi kuue uuringu puhul on seni olnud **peamiseks kitsakskohaks** tervikliku süsteemi ja stabiilse rahastamisskeemi puudumine. Uuringud on algatatud alt-üles-põhimõttel uurimisrühmade poolt ning nende läbiviimiseks vajalik rahastus on uurimisrühmadel tulnud leida paljude erinevate ad hoc lahenduste kombineerimisel. See omakorda ohustab nende uuringute järjepidevust ja pärsib ka nende laiemat kasutamist poliitikakujunduses.

Metoodika

Intervjuud uuringute juhtidega eesmärgiga analüüsida uuringute senist korraldust, meeskondade komplekteerimist, rahastust, metoodika kujunemist. Intervjuud poliitikakujundajatega, et hinnata uuringuandmetest saadavat lisaväärtust poliitikakujundamise jaoks. Intervjuud välispartneritega (Soome, Rootsi, Leedu Saksamaa).

Uuringurühma järeldused

Kuue uuringu hulgas ei ole nõrku ega ebaolulisi, uuringud on rahvusvaheliselt kõrgel tasemel ja Eestis korralikult läbi viidud, uuringute vahel ei ole märgatavat dubleerimist, vaid nad täiendavad üksteist, iga uuring annab kindla osa võrdlevast vaatest Eestile. Teistest uuringutes enam tõusetus asutuste kasutamise poolest esile ESS ning kõige vähem leidis kasutust ISSP.

Uuringurühma soovitused

Eesti rahvusvaheliselt võrreldavates ühiskonnauuringutes osalemise koordineerimine ja rahastamine võiks olla ühes kohas, kuhu koondada teaduse, ministeeriumide ja ühiskonna laiemad huvid ning rahastusallikad, mille eest neid uuringuid teha. Vaja on pikemaajalist teemade vaadet ja läbiräägitud ning kokku lepitud ajakava. Ilma selleta on suur risk, et Eesti osalus mitmes rahvusvahelises uuringuprogrammis katkeb. Eriti suure riski all on longituudsed paneeluuringud, kus ühtesid ja samu inimesi küsitletakse korduvalt.

Kui praegused reeglid ja/või arengudokumendid takistavad erinevate rahastusallikate koondamist/kombineerimist uuringute ühiseks rahastamiseks ja/või nende korraldamise koordineerimist, siis on vajalik muuta vastavaid regulatsioone. Nt Frascati manuaali järgi, millest lähtutakse TA rahastamisel, saab need uuringud klassifitseerida TA tegevust toetavateks kuludeks, mitte TA kuludeks.

Rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes osalemise vajalikkuse ja keskse rahastamise põhimõtete kokkuleppimine võiks toimuda Eesti Teadusagentuuri eestvedamisel koostöös ministeeriumide ja ülikoolidega. Stabiilse rahastuse tagamiseks oleks vajalik nendes uuringutes osalemise programm või fond, mille raames pannakse lisaks rahastamise allikatele ja eelarve mahule paika uuringute rahastamise põhimõtted, arvestades uuringute teemasid, nende võimalikku kattuvust, teaduslikku ja ühiskondlikku prioriteetsust, samuti Eesti vajadusi osaleda uutes rahvusvaheliselt võrdlevates uuringutes.

Loodavasse fondi oleks vaja koondada tänase teadmise alusel iga-aastaselt ca 600 000 eurot (koos teadusasutuste rahalise omaosalusega 10–15%), mida kasutatakse nende uuringute tegemiseks.

Uus rahastusmudel võiks ka erinevaid rahastamisallikaid kombineerida. Püsiva osa uuringute rahastamisest võiks HTM-i poolt katta eelarveliselt, lülitades osa rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes osalemise kulutusi sotsiaalteadusliku tuumiktaristu kulutuste hulka ja/või muule sobivale eelarvereale.

Eesti osalemine rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes tuleks lülitada uude riikliku teadustaristu teekaardi taristuobjektide nimekirja ühtse taristuna (hakkab kehtima 2024). See eeldab ülikoolide koostööd ja konsortsiumi moodustamist taotluse ettevalmistamiseks ja taristu haldamiseks.

Teadustaristu toetusi tuleb riigieelarvest oluliselt suurendada. Kuna uue perioodi struktuurifondide meetmetest enam taristuinvesteeringuid ei rahastata, siis peab selle ülesande võtma üle riigieelarveline tuumiktaristu toetus. Taristuinvesteeringute jagunemisel teadusvaldkondade vahel tuleb sotsiaalteaduste osa suurendada osakaaluni, mis vastaks üldiselt sotsiaalteaduste proportsioonile üldises teadusrahastuses.

Valdkondlike ministeeriumite panus teadustaristusse peab tõusma. Valdkondlikud ministeeriumid saavad teadusraha 1% kokkuleppega igal aastal 20% lisanduvast rahastusest ja on loogiline, et nad panustaksid osa sellest ka teadustaristusse, mis nende valdkondliku TA eesmärke toetavad. Soovitame ministeeriumidel ja ülikoolidel leida koos viise, kuidas rahvusvaheliste ühiskonnauuringute kasutust poliitikakujunduses suurendada, sh rakendusanalüüside kaudu.

Paneeluuringute katkemise ohu tõttu on vaja toimiva lahenduseni jõuda suhteliselt kiiresti.

Summary

The purpose of this study is to analyze Estonia's participation in six international social studies, to determine the value of these studies in terms of efficient and effective policymaking and implementation in Estonia, and to make recommendations on how it would be most appropriate to organize participation and funding in these studies for Estonia.

The social studies analyzed are European Social Survey (ESS), Estonian Family and Birth Survey (EPSU), Survey of Health, Aging and Retirement in Europe (SHARE), World Values Survey (WVS), EU Kids Online (EUKO) and International Social Survey Programme (ISSP).

For all six studies, the main bottleneck so far has been the lack of a comprehensive coordination of international social studies and a stable funding scheme. The studies have been initiated by the research groups on a bottom-up basis, and the research groups have had to find the necessary funding for their implementation by combining many different *ad hoc* solutions. This in turn threatens the continuity of these studies and inhibits their wider use in policymaking.

Methodology

The study is based on document analysis and interviews with the coordinators of the studies (with the aim of analyzing the current organization of the studies, the research teams, the financing, the development of the methodology, etc.), with policy makers (to assess the value of research data for policymaking) and with foreign partners (from Finland, Sweden, Lithuania, Germany).

Conclusions

There are no weak or unimportant studies among the six studies, the studies are at a high international level and properly conducted in Estonia, there is no noticeable duplication between the studies, but they complement each other, each study provides a certain part of the comparative view of Estonia. The data and results of these studies are used in policymaking, ESS is used most actively and so far, ISSP has been used the least.

Recommendations

The coordination and financing of Estonia's participation in internationally comparable social studies could be in one institution, where the wider interests of universities and researchers, ministries, and society, as well as the funding sources for conducting these studies, could be centred. A longer-term view of the issues and a negotiated and agreed timetable are needed. Without it, there is a big risk that Estonia's participation in several international research programs will be interrupted. Longitudinal panel studies, where the same people are interviewed repeatedly, are particularly at risk.

If the current rules and/or development documents prevent the aggregation/combination of different funding sources for the joint funding of research and/or the coordination of their organization, then it is necessary to change the corresponding regulations. For example, according to the Frascati manual, which is used for organizing R&D funding, the costs of these studies can be classified as supporting R&D activities, not direct R&D costs.

Agreeing on the necessity of participation in international social studies and the principles of central funding could take place under the leadership of the Estonian Research Council in cooperation with ministries and universities. To ensure stable funding, a program or fund should be established for supporting participation in these studies. It would be also necessary to establish the principles of research funding, taking into account the topics of the studies, their possible overlap, scientific and social priority, as well as Estonia's needs to participate in new international comparative studies.

Based on the data and knowledge about the previous costs, approximately 600,000 euros would be needed annually in the fund (including 10–15% financial participation of research institutions), which would be used to carry out these studies.

The new funding model could also combine different funding sources. A permanent part of research funding could be covered by the Ministry of Education and Research by including a part of the costs of participation in international social studies in the expenditure of the core social science infrastructure and/or in other appropriate budget line.

Estonia's participation in international social studies should be included in the list of infrastructure objects of the new national research infrastructure road map as a unified infrastructure (enters into force in 2024). This requires the cooperation of universities and the formation of a consortium to prepare the application and manage the infrastructure.

Subsidies for research infrastructure must be significantly increased from the state budget. Since infrastructure investments are no longer financed from the measures of the structural funds of the new period, this task should be taken over by the core infrastructure support from the state budget. In the distribution of infrastructure investments between scientific fields, the share of social sciences must be increased to a proportion that would generally correspond to the proportion of social sciences in general research funding.

The contribution of the sectoral ministries to the research infrastructure should increase by investing in the research infrastructure that supports their sectoral R&D goals. We recommend that ministries and universities jointly find ways to increase the use of international social studies in policymaking, including through applied analyses.

Due to the risk of interruption of panel studies, it is necessary to find a workable solution relatively quickly.

Kasutatud allikad

1. Ainsaar, M., Fedáková, D., Roots, A., Lumiste, K., Kentoš, M., Výrost, J. Introducing the Euro in Estonia and Slovakia: Did it affect people's satisfaction? Individual & Society / Clovek a Spolocnost . 2017, Vol. 20 Issue 4. https://eds.p.ebscohost.com/abstract?site=eds&scope=site&jrnl=13353608&AN=128000912&h=v1jofv3VldtG7fr85USyfxgjkLRnVVaMtoZCCFK%2bLyCDozhuqIWfgxbWQ2xyKhXXJyToarc1swEdzJYHdqJ7%2fA%3d%3d&crl=c&resultLocal=ErrCrlNoResults&resultNs=Ehost&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d13353608%26AN%3d128000912
2. Aktiivse valimisea langetamise mõjude analüüs: eelhindamine. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/vote16.pdf
3. Eesti inimarengu aruanded. https://inimareng.ee/
4. Eesti pere- ja sündimusuuring. https://ggp2020eesti.ee/
5. Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035. https://www.hm.ee/sites/default/files/taie_arengukava_kinnitatud_15.07.2021.pdf
6. Ekspertrühmade tulevikuvisioonid ja ettepanekud Eesti haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna arendamiseks aastatel 2021–2035. https://www.hm.ee/sites/default/files/tark_ja_tegus_kogumik_a4_veebi.pdf
7. Elukeskkonnaga rahulolu hindamise metoodika täiendusvõimalused ja andmete kasutamine säästva arengu suunamisel. https://www.kul.ee/media/3255/download
8. European Social Survey. https://www.europeansocialsurvey.org/about/funding.html
9. FIRI: Research infrastructures as collaborative platforms. https://www.aka.fi/en/research-funding/apply-for-funding/calls-for-applications/apply-now2/firi-research-infrastructures-as-collaborative-platforms/
10. FReDA - The German Family Demography Panel Study. https://www.freda-panel.de/FReDA/EN/About-FReDA/About-FReDA.html
11. Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs 2015. https://core.ac.uk/download/pdf/79111076.pdf
12. Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035. https://www.valitsus.ee/media/4250/download
13. Heaolu arengukava 2016–2023. https://www.valitsus.ee/media/324/download
14. ISSP. https://issp.org/about-issp/organization/
15. Kehvema tervisega inimesed hindavad tervishoiusüsteeme kriitilisemalt – Eesti ja 14 teise Euroopa riigi võrdlus. https://eestiarst.ee/kehvema-tervisega-inimesed-hindavad-tervishoiususteeme-kriitilisemalt-eesti-ja-14-teise-euroopa-riigi-vordlus/
16. Kodanikuhariduse ja vabatahtliku tegevuse analüüs Euroopa Sotsiaaluuringu põhjal. https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Kodanikuhariduse_ja_vabatahtliku_tegevuse_raport_07_02_2012.pdf
17. Laste ja perede arengukava 2012–2020. https://lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2012/03/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf
18. Lithuanian Roadmap for research infrastructures. https://www.lmt.lt/en/science-policy-implementation/open-science/lithuanian-roadmap-for-research-infrastructures/2936
19. Mitteformaalsel hooldusel tartlaste toimetulekut käsitlev sotsiaaluuring, 2018. https://www.tartu.ee/sites/default/files/research_import/2019-01/Omastehooldusel_tartlaste_toimetulek_aruanne%202018a.pdf
20. Noortevaldkonna arengukava 2021–2035. https://www.valitsus.ee/media/4107/download

21. Riigi eelarvestrateegia 2013–2016. https://docplayer.ee/227911459-Eesti-vabariik-riigi-eelarvestrateegia.html
22. Riigikontroll: aastatel 2005–2013 rändas Eestisse 25 000 välismaalast, neist umbes 18 000 väljastpoolt Euroopa Liitu. https://www.delfi.ee/artikkel/71725477/riigikontroll-aastatel-2005-2013-randas-eestisse-25-000-valismaalast-neist-umbes-18-000-valjastpoolt-euroopa-liitu
23. SHARE Project. http://www.share-project.org/organisation/funding.html?L=0
24. Sotsiaalministeeriumi valitsemisala tegevuskava 2016–2019. https://www.rahandusministeerium.ee/system/files_force/document_files/sotsiaalministeeriumi_tegevuskava_2016-2019.pdf?download=1
25. Strateegia „Eesti 2035“. https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia
26. Tarum, H., Kutsar, D. The Impact of the Policy Framework on the Integration of Informal Carers into the Labour Market in Tartu, Estonia. Part of the Social Indicators Research Series book series (SINS, volume 59). https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-16163-1_13
27. World Values Survey. https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp

Lisad

Lisa 1. Eesti osalusega rahvusvaheliste ühiskonnauuringute näitajaid kokkuvõttev tabel

Uuring	Kasusaajad	Valimi suurus	Maksumus/maksumus aasta kohta	Euroopa teaduse teekaardile kuulumine	Küsitlussagedus ja -laad	Vanusegruppide kaetus	Eesti osaluse aasta
SHARE	➢ Maailmapank, ➢ Riigikantselei, ➢ Sotsiaalministeerium, ➢ Euroopa Komisjon (majandus- ja rahandusküsimuste peadirektoraat, tervise ja toiduohutuse peadirektoraat, tööhõive, sotsiaalküsimuste ja sidususe peadirektoraat), ➢ OECD, ➢ WHO	7 500	700 000 EUR (laine)/ 350 000 EUR (aasta)	● Jah 2006 - Euroopa Teekaart ● 2011.a - Euroopa infrastruktuuri konsortsium (ERIC)	● longituudne ● 2. a tagant	50+	alates 2011
ISSP	➢ Sotsiaalministeerium, ➢ Kultuuriministeerium, ➢ Eesti Koostöö Kogu, ➢ Keskkonnauurijad, ➢ Kirik ja religiooniuurijad	1 200–1 500 (vastanute hulk)	95 000 EUR	Info puudub, võimalik, et ei kvalifitseerugi	● korduv läbilõikeuuring, ● **kord aastas**, ● aastast aastasse muutuv teema	18+	2009, 2013, 2015
EUKO	Partnerid-rahastajad: ➢ Sotsiaalministeerium, ➢ Haridus-ja Teadusministeerium, ➢ Justiitsministeerium, ➢ Eesti Interneti SA	1 000 last + üks iga lapse vanematest	85 000 EUR (laine maksumus)	Teadaolevalt mitte	● kordusuuring, ● 2. lainet: 2010 ja 2017-2019 (Eestis 2018)	● esimene laine: 9-16. a, ● teine laine: 9-17. a	2018
ESS	➢ Sotsiaalministeerium, ➢ Haridus – ja Teadusministeerium, ➢ Siseministeerium, ➢ Justiitsministeerium,	2 000	Prognoositavad summad: **2022**: 40 000 EUR (ESS 11) **2023**: 200 000 EUR (ESS 11)	Jah, 2014 (ERIC)	● 2. a tagant	15+	alates 2004

	➢ Kultuuriministeerium, ➢ Sisekaitseakadeemia, ➢ Politsei- ja Piirivalveamet ➢ Riigikantselei, jt.		**2024**: 66 000 EUR (ESS 11 ja 12) **2025**: 202 000 EUR (ESS 12) **2026**: 73 000 EUR (ESS 12 ja 13) **2027**: 204 000 EUR (ESS 13)				
EPSU	➢ Sotsiaalministeerium	8 000	100 000 EUR	2021- Euroopa Teekaart	● longituudne ● 3 korda, ● käimasolev voor: kolm lainet kolmeaastase intervalliga lainete vahel	18-59	● EPSU-tüüpi võrdlusuuring: 1990ndad (naiste kohta 1993/1994, meeste kohta 1997) ● EPSU esimene voor: 2004-2011; ● 2020ndad
WVS	➢ Haridus- ja Teadusministeerium, ➢ Arenguseire Keskus, ➢ Riigikogu, ➢ Võrdõigusvoliniku kantselei, ➢ Sotsiaalministeerium	1 200	100 000 EUR (laine)	Ei	● läbilõike küsitlusuuring, ● laine pikkus 3-4. a, ● ajalised vahed lainete vahel varieeruvad	18+	alates 1990 (1990, 1996, 1999, 2008, 2011, 2018)
EVS		1300/1500	250 000 + km (2025 laine vajadus)	Ei oska öelda.	9. a tagant	18+	1990, 1999, 2008, 2017

Lisa 2. Poliitikakujundajate vastuseid kokkuvõttev tabel

Asutus	Andmete kasutus asutuses	UURINGUANDMETE KASUTUS					
		Eesti osalusega rahvusvaheliste ühiskonnauuringute vajalikkus	**Uuringutes osalemise vajaduse hindamine**	**Uuringuandmete kasutus**	**Uuringutega katmata teemad**	**Koostöö uuringute meeskondadega**	**Millistes uuringutes peaks veel Eesti osalema?**
Riigikantselei	• Ise toorandmeid asutuses ei käsitleta. Kasutusel Statistikaameti andmebaasid ja ministeeriumide vahendatud lõppandmed.	• ESS, • teisi uuringuid Riigikantseleis ei kasutata	• Valdkondlike ministeeriumite kaudu rahastatud uuringud peaksid andma sisendi riigivalitsemisse (poliitikakujundusse) ja valdkonna arenguvajaduste lahendamisse. • Andmete kasutamist alusteadustes või uuringurühmade toetamist teadussüsteemi terviklikkuse tagamiseks, tuleks rahastada vastavatest allikatest (antud juhtudel HTMi eelarvest).	• ESS: Eesti 2035 arengukava hoolivuse ja koostöö mõõdikud	• Ei oska kommenteerida, ministeeriumid on pädevamad vastama.	• Otsene kokkupuude puudub.	Riigikantselei hinnangul tuleks jätkata (Eesti juba osaleb neis) osalemist alljärgnevas kolmes uuringus: • OECD "Risk that matter", • PISA, • PIAAC
Haridus- ja teadusministeerium	• Arengukava indikaatorid, õigusaktide mõjuanalüüsid, visiooni dokumendid. • Kasutatakse väga paljude erinevate rahvusvaheliste uuringute tulemusi, mis katavad vajadused ära, kuid mitte ilmtingimata nimetatud kuute uuringut.	• ESS, • EUKO, • WVS, • EPSU, SHARE – pole teada, et kasutatakse, • ISSP – polnud uuringust kuulnud	• Peabki vaatama ja uurima laiemalt, see on loomulik osa. Ühelt poolt see, mida vajavad ülikoolid/teaduasutused teadusartiklite ja üliõpilastööde kontekstis ja kas uuringust saab kasu ka riik, kasvõi mõjuanalüüsis või mujal. Kombinatsioon, mitte ainult ühe ega	• Hariduse arengukava indikaatorid, visiooni dokumendid, õigusaktide mõjuanalüüsid.	• (Rahulolu)hinnangud Eesti koolijuhtidele, aga selles ei ole pigem rahvusvahelist mõõdet.	• ESS-i ja EUKO rahastamine – esimene läbi teadusrahastuse, teine kaasrahastus Euroopa struktuurifondide rahastuse kontekstis.	

	• Üha rohkem minna üle mõjuanalüüside koostamisele, andmetel suur potentsiaal, andmete paljusus.		teise osapoole jaoks. Vahel muidugi ei saa niimoodi, et on kõigi jaoks. Võimalikult lai kasutajaskond, annab mõjusust.				
Kultuuriministeerium	• Erinevate valitsemisala valdkondadega seonduvate poliitikategevuste- ja meetmete hindamiseks; • uute tegevuste või poliitikate planeerimiseks või piloteerimiseks; • rahvusvaheliste võrdluste saamiseks, nt lõimumise ja loomevaldkondade tegevustes seoses riiklike arengukavade mõõdikute lähte- ja sihttasemete planeerimiseks ja valideerimiseks	**Olulisuse alusel**: 1. ESS, 2. WVS, 3. EUKO, 4. SHARE, 5. EPSU, 6. ISSP	• Vajalikud, et koostada ÜRO konventsioonide aruandeid ja (vari)raporteid, millega Eesti on liitunud. • Oluline, millist rahvusvaheliselt võrreldavat teavet need uuringud annavad erinevatele organisatsioonidele (UNESCO, EC, OECD) ja teadusasutustele. • Tõsta poliitikakujundajate (teaduspõhisemad otsused) ja avalikkuse (ühiskonna toimimise parem jälgimine) teadlikkust.	• Eesti 2035 arengukava mõõdiku: Osalemine tööhõives, kultuurielus, spordis ja vabatahtlikus töös, alg- ja sihttaseme välja töötamine (ESS); • kultuurielus osalemise ja spordiharrastajate osakaalu leidmiseks rahvastikus; • erinevate valdkondade rahvusvahelistele päringutele vastamiseks võrdlusandmed teiste riikidega (vajaduspõhine)	• Ei oska kommenteerida, ei kasuta kõigi uuringute andmeid. • Keeruline leida ühtset üle-Euroopalist kultuurivaldkondade statistikat.	• Koostöö puudub.	• Puuduvad vajalikud üle-Euroopalised loomemajanduse, kultuuri (sh. kultuuriväärtused) ja spordi valdkondade uuringud.
Justiitsministeerium	• Teadmuspõhise poliitika kujundamisel ja hindamisel, ennetustegevuste vm algatuste kavandamisel, eelnõude (väljatöötamiskavatsuste) koostamisel ja järelhindamiste läbiviimisel.	ESS, EUKO, Kasvupotentsiaal EPSUl (turvaliste peresuhete ja perevägivalla ennetuse teema)	• Tulemustest saadav kasu vs kuluefektiivsus (info teadasaamine pole suure kulu juures põhjendatav, samas uus info võib viidata seni teadmata vajadusele).	• ESS: hinnangud turvatundele EL riikides, vaenusüütegude analüüs, korruptsiooni teemade analüüs; • EU Kids Online: kriminaalpoliitika ja vägivalla ennetamise strateegiate ja	• Keeruline hinnata, kuna puudub tervikülevaade uuringutest.	EUKO: rahaline toetus uuringu läbiviimiseks, võimalus kaasa rääkida küsitlusankeedi täiendamises, sh. Eesti-spetsiifilistes küsimustes. Uuringu tulemuste tutvustamisse ja	• Rahvusvaheliselt laiem ohvriuuring ja retsidiivsusuuring.

				aruandluse koostamine, noortele mõeldud ennetustöös (kooliõpilaste loengutes, ennetuskampaaniate sõnumites), spetsialistidele suunatud koolitustel ja juhistes.		avalikustamisse pigem kaasatud passiivselt.	
Siseministeerium	• Kvaliteetsed (uuringu)andmed on olulised ja vajalikud. • Uuringuandmete osas leiavad kasutamist nii olemasolevate uuringutega kogutud andmed, puuduolevaid andmeid kogutakse tellitavate uuringutega. Poliitikakujundajad üldjuhul kasutavaid andmeid, mis on publitseeritud, eelkõige uuringu raportites, analüüsides, ülevaate kogumikes, vähem teadusartiklites ja magistri- või doktoritöödes. Uuringuandmeid andmebaasidest ise täiendavate analüüside või väljavõtete tegemiseks ei kasutata, erandiks on Statistikaameti andmebaas.	ESS, WVS	• Kas uuringus osalemine annab olulist teavet ühiskonnas toimuva/toimumise kohta. • Võrdlus välisriikidega. • Kasutus poliitikakujunduses vähene, sest väljundid ei vasta poliitikakujundajate vajadustele. • Hinnata uuringute väärtust akadeemilises tegevuses, selliselt publikatsioonide jõudmine poliitikakujundajateni.	• ESS ja WVS: olukorra ülevaadete, probleemi kirjelduste koostamisel, näiteks valdkondlike arengukavade koostamisel (Siseturvalisuse arengukava 2020-2030, Sidusa Eesti arengukava 2021-2030) ja hoiakute käsitlemine sisserändajate suhtes. • Ülejäänud uuringute tulemusi ei ole kasutatud. Teadlikud ollakse EPSU, SHARE, EUKO. ISSP-d ei tea.	• Ei ole sisuliselt tuttavad kõigi uuringutega, seega ei oska kommenteerida.	• Koostöö ESS-iga, peamiselt info edastamine, ministeeriumil on võimalik teha ettepanekuid.	• Pikemaajaliste teadusprojektide osas info puudub. • Puudub ühiskonna turvalisuse ja julgeoleku, sh kriisivalmiduse teemasid võrdlev andmestik. • Uuringu andmeid oleks võimalik kasutada strateegiliste dokumentide uuendamisel.
Sotsiaalministeerium	• Andmete analüüs ja andmetepõhine	• Sõltub poliitikakujundamise prioriteetsetest, ei	• Oluline vaadelda rahvusvaheliste	• ESS: Eesti 2035 mõõdikud; heaolu arengukava	• vaimse tervise seiramine (elanikkonnarühmad),	• ESS: regulaarne infovahetus, mõlemapoolne	• OECD "Risk that matter", • Children`s Worlds

	poliitikakujundamine on igapäevane. • Kasutatakse nii küsitluste, intervjuude kui registriandmeid. Samuti ka juba töödeldud statistilisi andmeid EUROSTATist, Statistikaametist jms. • Lisaks tellitakse ministeeriumis regulaarselt suuremate poliitikaalgatuste toetamiseks vajalikke teaduslikke rakendusuuringuid.	ole universaalseid vajadusi. Andmete vajadused sõltuvad ka tegevuse sihtrühmadest, mis omakorda sõltuvad poliitikaprotsesside tsüklilisusest. • Uuringute olulisus sõltub ka üldisest andmete kogumise korraldusest- missugused andmed on saadaval. • Kõige rohkem kasutatud ESS-i, EPSU andmeid kasutati varasemalt, kuid nüüd on vananenud, WVS ja EUKO kasutusel aeg-ajalt, SHARE tähtsus kasvanud koos andmete aegridade kasvuga.	uuringute põhiväärtust ühiskonnale laiemalt. • Oluline on võrdlus välisriikidega, samuti Eesti lõimitus läänelikku mõtteruumi ja ühiskonnakäsitlustesse, dialoogis osalemine. • Teaduskoostöö tegemise võimalus toob avalikkusesse uusi vaateid ja probleemipüstitusi. • Vajalik on hinnata uuringute väärtust ka teistes sfäärides, teadlaste, ajakirjanike ja avaliku arvamuse vahendusel jõuavad uuringute tulemused ka poliitikakujundajateni. • Arendada ja toetada teadmuspõhist poliitikakujundamist, mis toetuks selgetele teaduslikele allikatele ja kvaliteetsele andmestikule.	eelanalüüsid; väärtushinnangute analüüs, poliitikate eelanalüüsid ja seaduse eelnõude mõjuanalüüsid (nt. valmisolek võtta perre mittebioloogilist last, hoiakud isapuhkuse suhtes) ja võrdse kohtlemisega seotud hoiakute iseloomustamine. • SHARE: Maailmapanga analüüs (hoolduskoormusega seotud analüüs), vanemaealiste varalise seisu andmeid eakate majandusliku toimetuleku selgitamise poliitikamuudatuste eelanalüüsides ja meediapäringutele vastamisel; vanemaealiste terviseseisundi, toimetuleku ja hooldusvajaduse andmeid on varasemalt kasutatud ka erinevate asutuse siseste dokumentide nagu ülevaadete, memorandumite ja	• institutsionaalsed leibkonnad (kõik vanuserühmad, kes elavad institutsioonides) – eluolu, rahulolu, hinnangud, • valmidus uute teenuste kasutamiseks (digiteenused, robotid), • kliima seos heaoluga, • võrdse kohtlemise teemad – sugu, rass, sooline määratlus, eraelus, tööelus, hariduses	teavitamine, erimoodulite küsimustike väljatöötamine ja andmete jagamine, samuti andmete tutvustamine teiste valdkondade esindajatele; osaline andmete kogumise toetamine • SHARE: andmete kogumise voorude ettevalmistamine (küsimuste lisamine ankeeti) ning vähemalt kord ka andmete kogumise osaline toetamine; regulaarset infovahetust ja koostööd ei toimu. • EUKO: ühekordne suhtlus info saamiseks • ISSP: ühekordne uuringu tutvustus juhtkonnas, uuringu lisaväärtus selgusetu • EPSU: regulaarne koostöö, püütud esitada riiklikku statistikatööde loetellu; Statistikaametile uute näitajate kogumise	

				memode koostamiseks, seaduseelnõu mõjuanalüüside ning arengukava programmide koostamiseks. • EPSU: viimasel ajal pole kasutanud, kuid on vaja perepoliitika ja sündimuse analüüsimisel.		ettepanek soovitud ja tegelike laste arvu hindamiseks.	

ASUTUS	UURINGUTE KOORDINEERIMINE		UURINGUTE RAHASTAMINE			
	Uuringute keskne koordineerimine	**Rahulolu korraldusega**	**Rahastuse jaotus**	**Lahendusettepanekud rahastuse korraldamiseks**	**Osalusintervallide hajutamine**	**Rahastusega seonduvad probleemid**
• Riigikantselei	• Uuringute kvaliteedi vaates on väga oluline, et tellijal oleks sisuline kompetents ja huvi uuringu tulemuste kasutamise vastu. Rahvusvaheliste sotsiaaluuringute puhul on selline kompetents ja huvi SOMis, kes nende uuringute tellimist ka praegu koordineerib. Koordineerimise SOM-st ära viimist Riigikantselei vajalikuks ei pea. • Tehniliselt võiks nende uuringute läbiviimist koordineerida ka ETAG või Statistikaamet, ent sellisel juhul nõrgeneks uuringute seos siinse poliitikakujundusega, protsess formaliseeruks, kaduda/väheneda võib omanikutunne ja osalemine võib muutuda osalemiseks osalemise pärast.	• Ei oska kommenteerida, sest puudub otsene kokkupuude.	• Vajalik leida toimiv kombineeritud rahastuse süsteem. • Püsivaid seireuuringuid ei peaks ega saa rahastada välisvahenditest. • Riik – kui uuringute tulemuste näol sisendi vajadus. • Ülikoolid – huvidest lähtuvalt, püsivat kohustust ei saa panna.	• Kui uuringutes osalemise vajadus lähtub riigis kokkulepitud valdkondlikest arenguvajadustest, tuleks neid rahastada valdkondlikest eelarvetest. • Kui eesmärgiks on alusteadused, sealhulgas sotsiaalteaduste uurimisrühmade kõrgetasemeline ja jätkusuutlik toimetulek või ühiskonna toimimise üldine mõtestamine saadud andmete toel, peaks seda rahastama HTM-i teadusrahastuse eelarvest, kuna alusteaduste ülalpidamine on eelkõige HTM-i kui teaduspoliitika eest vastutaja haldusala. • Tuleb töötada välja püsiv ja läbipaistev rahastamise mudel, mis võib ka erinevaid rahastamise vahendeid kombineerida. Oluline	• Ei oska kommenteerida.	

				on silmas pidada võrdse kohtlemise printsiipi, et sotsiaalteadustele ei tekiks teistest valdkondadest paremaid ja halvemaid tingimusi.		
Haridus- ja teadusministeerium	• See kui keegi vastutab kesksel on väga hea, sest kui on palju vastutajaid, siis ei vastuta lõppkokkuvõttes keegi. • Keskne koordineerimine võiks olla, aga kus, on keeruline hinnata. SHARE – kõige suurem kasu SOM-l, kas võiks ehk seal olla. EUKO – digiteemad on kõige rohkem HTM-il, võib-olla peaks koordineerima, aga teised uuringud katavad digiteemasid väga palju, sh. hõlmavad ka lapsi. • Oluline otsustada, kus riigina tahame olla ja osaleda, kas ELi või maailma kontekstis, oluline üle vaadata, mida riigina ühelt või teiselt uuringult saame.	• Märksõnad: koordineerimine, dubleerimine, jätkusuutlik rahastus, mitte osalemine osalemise pärast, vaid päriselt on vaja ja kasutatakse. Riikidega võrdlus, rahvusvaheline ja siseriiklik võrreldavus. Siseriikliku puhul hea teadmine, et kui keegi läheb metoodikat muutma, siis toimub see riigisiseselt. Rahvusvahelise uuringu puhul ei tea iial, milline on metoodika muudatus, kas metoodika muutmine on läbiräägitav. Riskantne rahvusvahelist uuringut kasutada, sest ühel hetkel lõigatakse järjepidevus uue metoodika rakendamise tulemusel läbi.	• Kombineeritud lahendus on hea, aga jätkusuutlikkuse mõttes algusest peale väga selge arusaam, et riigile olulistel teemadel peab tulema rahastus riigieelarvest. Võib välisraha kasutada, kuid peab olema arusaam, et välisraha lõppeb ükskord. • Paljude tõukefondide projektide lõpptulemus on, et kõik oli väga tore, aga kuidas neid saada riigieelarvesse ja kuidas tagada jätkusuutlikkus.		• Teadmine, kas sekkumine mõju avaldas, siis liiga pikka intervalli ei ole hea lasta. Kui soov on andmeid kasutada arengukavade programmides, mis on 3-4. a jooksul juhtunud. Sekkumise tulemus tulebki alles mitme aasta pärast. • Põhiküsimustes uuring X aastatel väiksemas mahus. Sõltub, mis meetodil küsitletakse. Suudaks paremini ära kasutada neid andmeid, mis on praegu olemas. Andmeid kogutakse tohutult palju, aga rakendust leiab vähene osa.	
Kultuuriministeerium	• Osad uuringute tegevused (nt.	• Välitööde korraldamine ja läbiviimine võtab			• Rahvusvahelistes uuringutes osalemist	

	küsimustiku tõlge, välitööd, andmeanalüüs) võiksid olla teostatud ühes organisatsioonis, nt Statistikaametis. • Analüüsi kompetentsid peaksid oleva valdkondlikes teaduskeskustes (nt: TAI, UT; TLU)	mitme viidatud uuringu puhul Statistikaametil põhjendamatult kaua aega, nt küsimustike kirjeldamiseks (küsitlus - ja analüüsiprogrammides) ei tohiks kuluda ca 4- 6 kuud.			ei tohiks muuta, muidu ei ole võimalik teostada võrdlusi teiste riikide ja varasemate aastatega.	
Siseministeerium	• Riiklikult pigem mitte, on rahvusvaheliselt koordineeritud. • Ülikoolidele/teadlastele võimalus ühineda huvipakkuvate uuringutega ja taotleda selleks teadusrahastust. • Kui mõni ministeerium peab uuringus osalemist vajalikuks, on võimalik seda osaliselt või täielikult rahastada.	• Ei olda teadlikud, kuidas täpselt toimub osalemise korraldus ja seetõttu ei oska rahulolu hinnata.	• Ei toeta rahastuse jaotamist. Osalemise baasrahastus võiks olla tagatud teadusrahastusest. • Pooldatakse keskselt riiklikult oluliste uuringute teekaardi koostamist ja rahastamist HTM-i rahalistest vahenditest. • Kui rahastamine jääb ministeeriumide ülesandeks võib poliitiliste prioriteetide muutumisel järjepidev andmestik katkeda.	• Kaaluda Riigikantselei eestvedamisel erinevate ühiskonnauuringute vajalikkust koostöös ministeeriumitega ning nende keskset rahastamist. • Kui puudub otseselt huvitatud ministeerium, kuid uuring on laiemalt ühiskonna seisukohast vajalik peaks uuringu põhitegevusi (liikmemaksud, andmekorje, metoodika arendamine jmt) puudutav rahastus toimuma teadusrahastuse vahenditest. • Kui uuringu andmestik on ministeeriumi jaoks väärtuslik, siis	• ESS intervalli pikenemine 2-lt 4 a SIM-i ei mõjuta. Kuid rahvusvahelises uuringus osalemise väärtus on võrreldavus teiste riikidega, siis ei saa osalemisotsuseid pelgalt ministeeriumite vajadustest lähtuvalt teha. Samuti on erinevatel aastatel erinevad lisateemad, intervalli muutmisel tuleks osadest loobuda. • WVS toimub niigi 5.a tagant, kui seda pikendada 10 a võrra vähendatakse võimalusi uuringu tulemuste kasutamiseks poliitikakujundamisel. Mida sagedamini uuring toimub, seda suuremad on võimalused kogutavate andmete kasutamiseks	

				ministeeriumid rahastavad konkreetsete tellimustööde kaudu uuringu andmetele tuginevaid analüüse, ülevaadete koostamist vmt.	poliitikate seiramisel ja mõjude hindamisel. • Pikaajalised uuringud on aluseks strateegiadokumentide koostamisele, mis enamasti on koostatud kümneks või viieteistkümneks aastaks. Samas arengukava elluviimise aruannet koostatakse igal aastal ning võimalusel on ministeeriumid kasutanud ka uuemaid ühiskonnauuringute tulemusi trendide ilmestamiseks. Seega ei saa ka arengudokumentide põhjal öelda, milline oleks kõige optimaalsem ajaline intervall.	
Justiitsministeerium	• Kontaktpunkt info vahetamiseks ja koordineerimiseks, kuid läbiviimine ei pea tingimata olema kesksel korraldatav. • Võiks olla kohustus teavitada ministeeriumeid ja teisi uuringutega tegelevaid asutusi kavandatavatest uuringutest. See võimaldaks asutustel sarnastel teemadel küsitlusi kooskõlastada	• Hinnangu andmiseks infot ebapiisaval hulgal. • Ebaselge on, millistes uuringutes Eesti tervikuna osaleb ja selle otsustusprotsess; koordineerimata on sarnastel teemadel uuringutes osalemine ja infovahetus asutuste vahel, kes uuringuid tellivad/läbi viivad.	• Välistama ei peaks ühtegi pakutud rahastamisallikat (riik, välisvahendid, ülikoolid). Oluline, et oleks selged kokkulepped, kes, mis osas ja millal on valmis toetama.		• Võiks kaaluda, ent selle sobivus oleneb eeskätt uuringu teemast ning kulust. • Rahvusvaheliste uuringute puhul on andmekorje, analüüs ja tulemuste avalikustamine reeglina aeganõudev protsess ja mõne teema puhul on vajadus võrreldavaid andmeid oluliselt kiiremini saada kui nt	• Mitme ministeeriumi kaasrahastusel läbiviidavate uuringute puhul võiks uuringute rahastamisotsuse tegemine olla läbipaistvam ja pikemalt ette planeeritud. • Vajalik varasem eelinfo ja koordineerimine, keeruline

	ja annaks valdkonna spetsialistidele võimaluse poliitikakujundamiseks vajalike uuringute kavandamisel kaasa rääkida, nt. küsimustike kujundamisel, ajakava ja rahaliste vahendite planeerimisel. See võib vähendada dubleerimisi ja vajadust eraldi uuringute tegemise järele.				4–6 aastase intervalli tagant.	eelarvet planeerida, ilma välisvahendite toeta keeruline mahukaid uuringuid teostada. Välisvahendite saamise prognoosimatus ja või ei kattu kasutusvõimalus uuringu ajakavaga. • Keeruline on olnud leida sobivat lahendust uuringu rahastamiseks juhul, kui majasisesed reeglid eeldavad avatud hanget, ent uuringuga on seotud juba konkreetne ülikool.
Sotsiaalministeerium	• Kesksel organiseeritud Riigikantselei poolt. Puudub keskne arusaam, missuguseid andmeid ja millise sagedusega Eestis vajatakse, keskse korraldusega saab seda muuta ja ühtlasi tekitada arusaama, kus saab andmeid veel	• Puudub riigikeskne arusaam, missuguseid andmeid ja missuguse sagedusega Eestis vajatakse. Ministeeriumite tasandil on esmatähtis valdkonna tegevused ning uuringute läbiviimist ei peeta prioriteetseks. Andmeid küll kasutatakse	• Vastutuse jagamine ülesannete kaupa, Riik: vastutus andmete kogumise ettevalmistamise, kogumise ja töötlemise eest, mis tagaks järjepidevuse andmete saamisel ja uuendamisel.	• Tuleks luua riiklik rahvusvaheliste ühiskonnauuringute programm või fond, mille raames tuleks lisaks rahastamisele paika panna uuringute ajaline andmevajadus-kord, millise sagedusega ja järjekorras uuringuid rahastatakse, võttes sealjuures arvesse	• Arenguindikaatorite seirena kasutatavate uuringute sagedus peab olema tagatud. ESS puhul on kaheaastane tsükkel optimaalne, mõnel uuringul võib osaleda vähemates taotlusvoorudes, ilma et see poliitikakujundamist	• Uuringute rahastamine ei mahu RES kolme prioriteedi hulka, äärmisel juhul ühekordne osaline rahastus, aga jätkusuutlik rahastus puudub; kalendriaasta põhine

	kasutada. Keskne koordineerimine Riigikantselei poolt aitaks korrastada andmete kasutamist ja paremini korrastada andmete kogumise ja analüüsiga seotud põhimõtteid. Nt. saaks andmeid koguda ja riigiasutustele kättesaadavaks teha Statistikaamet Riigikantselei korraldusel. Ministeeriumite analüütikutele tekiks juurdepääs andmetele, mis aitaks kaasa poliitikakujundamise sisendi paranemisele. Teadlased aga saaksid õiguse kasutada andmeid oma teadustöödes.	poliitikakujundamises, aga nende saamist ei soovita rahastada. Püütakse leida teisi lahendusi, töötatakse nende andmetega, mis nagunii olemas. Keskne korraldus aitaks seda muuta, siis tekib ka teadmine, kus veel saab neid andmeid kasutada.	• Ministeeriumid: vastutus oma analüüsivajaduse eest. • Ülikoolid: vastutus teadustöö ja teaduskoostöö osas. • Välisvahendid tsüklilised, ühekordsed, kiiresti muutuvad lahendused, sobivad vaid ühekordsete ülesannete rahastamisel.	uuringute teemasid, kattuvust ja prioriteetsust. • Uue uuringuga liitumine võiks toimuda konkurentsipõhiselt. Kui otsustatakse, et Eesti võiks osaleda mõnes uuringus, peaks selle teadusmeeskonna selgitama välja konkurentsipõhiselt. Aga riiklikult ühtse lähenemise ja paika pandud plaani ning eelarve järgi. • Vaja on välja töötada pikaajalised ühiskonna ja riigi arengu seiramiseks vajalike uuringute rahastamise skeemid, mis oleksid riigiülesed, ega sõltuks ühe konkreetse valdkonna prioriteetidest, nende muutumisest. Siiani on toimunud uuringute rahastamine killustatult, järjekindla rahastamise leidmine andmete kogumiseks tagab uuringute metodoloogia järjepidevuse ja andmete parema kvaliteedi. Olukorra parandamiseks on vaja pikka teemade vaadet ja läbiräägitud ajakava.	mõjutaks. Näiteks kallimates uuringutes osalemine võiks toimuda igas teises voorus. Kui ülikool soovib tihedamini, siis vastutavad nad lisataotlusvoorudes ise rahastuse leidmise eest.	eelarvestamine ei arvesta uuringute pikemajalise kestusega. • TA riigieelarvelisi lisavahendeid ei saa kasutada seireuuringute läbiviimiseks, ei vasta Frascati manuaali kriteeriumitele.

Lisa 3. Uuringute koordinaatorite, poliitikakujundajate ja välisriikide uuringute koordinaatorite küsimustikud

RITA-4 „Eesti osalemine rahvusvahelistelt võrreldavates ühiskonnauuringutes: ettepanekud riikliku toetussüsteemi loomiseks“

Küsimustik uuringute teaduskoordinaatoritele

Küsimustele vastates olge palun võimalikult konkreetsed. Kõik vastused kokku võiks piirduda 7–10 leheküljega.

1. Milles seisneb uuringu ainulaadsus võrreldavate sotsiaaluuringute hulgas?

1.1. Palun võrrelge uuringut teiste rahvusvaheliste võrdlevate sotsiaaluuringutega ja statistikaameti uuringutega ning tooge välja selle ainulaadsus.

1.2. Palun kirjeldage, millist lisaväärtust uuring nendega võrreldes Eesti kontekstis annab.

1.3. Palun kirjeldage ka Teie uuringu ühisosa teiste Eestis läbiviidavate sotsiaaluuringutega (nt uuringud, millega on teatud osades kattuvus).

2. Millist laadi uuringuga on tegemist?

2.1. Palun kirjeldage uuringu tüüpi (ühekordne andmekogumine või paneeluuring; kas andmed on hetkeseisu kirjeldavad, retrospektiivsed või prospektiivsed).

2.2. Palun kirjeldage andmekogumise perioodilisust (nt millal rahvusvaheline uuring algas, millal senised uuringulained on toimunud, uuringulainete toimumise sagedus jms). Kas on võimalik uuringut teostada harvem ja kui, siis mis on selle negatiivsed tagajärjed?

2.3. Kas uuringut on võimalik odavamalt läbi viia (nt kasutades riigihanget, väiksema uurimisrühmaga, jne)?

2.4. Kui suur/mitu töötajat on tavaliselt olnud uuringu läbiviimisega seotud uurimisrühmas?

3. Milline on metoodika?

3.1. Palun kirjeldage lühidalt uuringu küsimustikku (millised on püsivad põhimoodulid, milliseid ühekordseid või vahelduvaid mooduleid on kasutatud jms).

3.2. Milline on uuringu paindlikkus (küsimustiku osade ärajätmise võimalus, riigispetsiifiliste küsimuste lisamise võimalus jms).

3.3. Kas küsimustikele lisaks kogutakse mingit muud laadi infot (nt psühhofüüsilised testid)?

3.4. Milline on valim?

3.5. Milline on andmekogumise meetod?

3.6. Kas toimub kogutud andmete harmoniseerimist?

3.7. Kas uuringu puhul on arvestatud registriandmete kasutamise võimalusega või nende asendamise võimalust muude andmetega (nt statistikaameti andmetega asendamise võimalus)?

3.8. Kas uuringu andmeid on võimalik ühendada mingite muude andmetega (registriandmetega)?

4. Milline on uuringu rahvusvaheline mõõde?

4.1. Kirjeldage, millised riigid on uuringus osalenud (võimalusel uuringulainete kaupa).

4.2. Kirjeldage uuringu rahvusvahelist koordineerimist (juhtimine, tööüksused jms).

4.3. Kas on taotletud uuringu kandmist Euroopa teaduse teekaardile (ESFRI)?

4.4. Kuidas Eesti osaleb uuringuga seotud rahvusvahelises koostöös?

5. Kuidas tehakse uuringu andmed kasutajatele kättesaadavaks ning milline on nende senine kasutamine?

5.1. Palun kirjeldage, kuidas on andmed erinevatele kasutajarühmadele kättesaadavad. Kas andmete kasutamisel on piiranguid? Võimalusel lisage statistika viimase viie aasta andmete kasutuse kohta (sh kasutajate arv).

5.2. Palun kirjeldage uuringu andmete kasutust teadustöös (avaldatud teadustööde arv, uuringuandmetele tuginevad kraaditööd jm).

5.3. Kuidas on uuringu tulemused avalikkusele kättesaadavaks tehtud (eestikeelsed publikatsioonid, aimeartiklid, uuringu koduleht jms).

5.4. Mis juhtuks, kui Eesti selles uuringus ei osaleks? Kirjeldage, millised on võimalikud tagajärjed, kui Eesti selles uuringus (ajutiselt või püsivalt) ei osaleks.

6. Millist sisendit pakub uuring poliitikakujundusele? Palun tooge näiteid uuringu senisest kasutamisest erinevates arengukavades, strateegiates jne.

7. Milline on olnud uuringu Eesti osa korraldus ja rahastus (viimase 5–10 aasta jooksul)?

7.1. Kes on olnud uuringu algatajad, eestvedajad ja partnerid Eestis?

7.2. Milline on olnud koostöö ministeeriumide ja statistikaametiga?

7.3. Kust on uuringu Eesti osa jaoks raha saadud (võimalusel lisage summad ja aastad)?

7.4. Kas uuringu läbiviimisel on olemas rahvusvahelise konsortsiumi rahastusmehhanism? Kui jah, siis milliseid kulusid see katab?

7.5. Millised on Eesti kulud seoses osalemisega uuringu rahvusvahelises koostöös?

7.6. Kuidas on valitud uuringuga seotud alltöövõtjad (nt küsitlusfirma)?

8. Millised on uuringu tulevikukavad?

8.1. Palun kirjeldage, milline on rahvusvahelise uuringu töökava lähiaastateks (3–5), sh mitu uuringulainet on planeeritud ja mis aastatel.

8.2. Palun kirjeldage, kas on ette näha olulisi muutusi uuringu sisus ja/või metoodikas.

8.3. Palun kirjeldage, milline on hinnanguline rahastuse vajadus lähiaastatel (5–10 aastat, soovitavalt kalendriaastate lõikes).

8.4. Palun kirjeldage, milline osa rahastusest on teadaolevatest allikatest tõenäoliselt kaetav.

Muu oluline informatsioon

Kui Teie arvates jäi midagi olulist eelnevate küsimuste vastustes mainimata, siis palun lisage see vabas vormis.

Koordinaatoritelt palutakse lisaks infot:

Käesoleva RITA projekti raames on ülesanne koguda teavet ka selle kohta, kuidas on korraldatud uuringutes osalemine teistes riikides (uuringu läbiviija(d), rahastamisskeem). Lähema vaatluse alla võetakse kolm riiki: Leedu, Soome ja Saksamaa. Kui mõni nendest riikidest Teie koordineeritavas

uuringus ei osale, siis palun kirjeldage uuringu läbiviimist samasse riikide gruppi kuuluvas mõnes teises riigis (nt Leedu ei osale, siis mõnes teises osalevas Ida-Euroopa riigis, Soome asemel mõni teine osalev Põhjamaa, Saksamaa asemel mõni teine Lääne-Euroopa riik).

RITA 4 „Eesti osalemine rahvusvahelistelt võrreldavates ühiskonnauuringutes: ettepanekud riikliku toetussüsteemi loomiseks“

Küsimustik poliitikakujundajatele

Küsimustiku alguses on kuue küsitluse lühitutvustus, iga küsitlus üks lõik.

Euroopa Sotsiaaluuring (ESS) on alates 2002. aastast iga kahe aasta tagant läbi viidav rahvusvaheline sotsiaalteaduslik uuring, mis kaardistab inimeste hoiakuid, uskumusi ja käitumismustreid rohkem kui 30-s Euroopa riigis.

Eesti pere- ja sündimusuuring (EPSU) on sündmuslooline paneeluuring, millega kogutakse andmeid 18-59 aastaste eestlaste pereplaneerimise, perekonna, töö- ja igapäevaelu kohta. EPSU on osa rahvusvahelisest taristuprogrammist GGP2020 (*Generations and Gender Programme* 2020), millega kogutakse andmeid 25 riigi elanike kohta.

SHARE-Eesti on 2011. a alanud üle-euroopaline vanemaealist (50+) rahvastikku hõlmav longituudne küsitlusuuring, mis uurib individuaalse vananemisprotsessi kulgu ja seda mõjutavaid põhjuslikke seoseid. Uuring toimub samaaegselt 28-s Euroopa riigis.

Maailma väärtuste uuring on 1981. a alguse saanud rahvusvaheline teadusprogramm, mis uurib inimeste sotsiaalseid, poliitilisi, majanduslikke ja kultuurilisi väärtushinnanguid. Programmis osaleb rohkem kui 120 maailma riiki ja uuringut viiakse läbi lainetena iga viie aasta tagant.

EU Kids Online on 2010. a esimest korda korraldatud ja 25 Euroopa riigis läbi viidav rahvusvaheline uuring, mis tegeleb laste ja noorte uue meedia kasutuse uurimisega ning laste ja noorte teadlikuma ja turvalisema internetikasutuse alaste soovituste ja juhendite väljatöötamisega.

ISSP on 1984. a alguse saanud iga-aastane rahvusvaheline koostööprogramm, mis uurib mitmesuguseid sotsiaalteaduslikust seisukohast olulisi teemasid nagu sotsiaalne ebavõrdsus, pereelu ja muutuvad soorollid, tervishoid, jne.

1. **Palun kirjeldage andmete kasutamist Teie asutuses.**

   1.1. Milline on Teie asutuses üldine (uuringu)andmete kasutamise tava?

   1.2. Millised Eesti osalusega rahvusvahelised ühiskonnauuringud on Teie (asutuse) jaoks kõige vajalikumad (vt alguses toodud loetelu)? Palun järjestage olulisuse järgi.

2. **Kui palju on Teie asutus kasutanud küsimustiku kaaskirjas välja toodud ühiskonnauuringute tulemusi? Palun esitage andmed iga uuringu kohta eraldi.**

   2.1. Milliste uuringute tulemusi on Teie asutus kasutanud? Kuidas olete nende uuringute tulemusi kasutanud (nt arengukavade mõõdikute väljatöötamisel, rakenduslike analüüside andmeallikana jne) ? Palun esitage võimalusel konkreetseid näiteid.

   2.2. Millised teemavaldkonnad on Teie hinnangul nimetatud rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes praegu katmata? Palun põhjendage oma vastust.

3. **Millistes suuremates Teile teadaolevates rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes peaks Eesti Teie valdkonnast lähtudes veel osalema?** Palun põhjendage oma vastust.

4. **Kas rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes osalemise vajadust peaks hindama eelkõige lähtudes sellest, kui palju neid praegu Eesti poliitikakujunduses kasutatakse, või ka sellest, et tegemist on suurte võrreldavate rahvusvaheliste sotsiaalteaduslike uuringutega, mis annavad üldist teavet ühiskonna toimimise kohta, mida mujalt ei saa?** Palun põhjendage oma vastust.

5. **Palun kirjeldage koostööd küsimustiku kaaskirjas välja toodud kuue ühiskonnauuringu projekti Eesti meeskondadega.**

   5.1. Kui palju olete teinud koostööd küsimustiku kaaskirjas välja toodud kuue ühiskonnauuringu projektide meeskondadega? Palun kirjeldage, milles on koostöö seisnenud?

6. **Kas küsimustiku kaaskirjas välja toodud uuringute korraldus võiks/peaks olema Eestis keskselt koordineeritud? Kui jah, siis kes seda peaks tegema?** Palun põhjendage oma vastust.

7. **Kui rahul olete rahvusvahelistes ühiskonnauuringutes osalemise korraldusega Eestis? Millistes aspektides peaks seda parandama?**

8. **Palun kommenteerige rahvusvaheliste ühiskonnauuringute rahastamist.**

   8.1. Kuidas võiks Teie hinnangul jaotada Eesti osalusega rahvusvaheliste ühiskonnauuringute rahastamise riigi, ülikoolide ja välisvahendite vahel? Palun põhjendage oma vastust.

   8.2. Kas nimetatud rahvusvaheliste ühiskonnauuringute rahastamine on Teie asutuses probleem? Palun põhjendage oma vastust.

   8.3. Millised on Teiepoolsed lahendusettepanekud rahastamise korraldamiseks?

9. **Kas rahastuse optimeerimise eesmärgil võiks kaaluda ka osalusintervallide hajutamist pikemate perioodide peale? Kas ja kuidas hajutatum osalusintervall Teie poliitikakujundusprotsesse mõjutavad?** Palun põhjendage oma vastust.

10. **Kas Teie asutus on jätnud mõnes rahvusvahelises ühiskonnauuringus osalemata, sest selleks ei ole leitud vajalikke vahendeid?** Palun kirjeldage, millises uuringus, milliseid andmeid oleksite milliste protsesside jaoks vajanud jne.

11. Kui Teil on informatsiooni, siis palun tooge näiteid teiste riikide rahvusvaheliselt võrreldavates ühiskonnauuringutes osalemise praktikate kohta (nt uuringutulemuste rakendamine poliitikakujundamisel, uuringute finantseerimise korraldus jne).

12. Muu oluline informatsioon.

Palun lisage siia vabas vormis oluline info, mis Teie arvates jäi eelnevates küsimustes kajastamata.

QUESTIONNAIRE FOR THE COORDINATORS OF INTERNATIONAL SOCIAL SURVEYS

Q1: How is funding of the European Social Survey (ESS) organised in your country?

1.1 Is ESS funded from a special national funding scheme for social survey infrastructures in your country?
1.2 If not, is ESS in your country funded by a national research agency or national ministries?
1.3 Is the national ESS team responsible for co-funding the expenses for carrying out the survey? If yes, from which source does the co-funding come from (e.g. university, research institute)?
1.4 Is the funding allocated separately for each wave or is there a long-term commitment by funders for the survey?
1.5 What is the estimated average cost per survey wave? Please also indicate the expected number of respondents per survey wave.

Q2. Which type of organisation carries out the collection of data for ESS (Statistical Office, commercial survey companies, other)?

Q3. Which is the procedure for finding the data collecting entity? Is it public procurement or other procedure (please specify)?

Q4 How is participation in international social surveys such as ESS, ISSP, World Values Survey, etc. organised in your country?

4.1. Is there a central/national body responsible for choosing in which international social surveys your country will participate?

4.2. If not, who initiates participation in these types of surveys?

